

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

І. А. Воробйова, Н. В. Приходько, О. В. Пашенко

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ВИКОНАННЯ ТИПОВИХ ДИПЛОМНИХ РОБІТ
З УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ
СТАНОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Рекомендовано Методичною радою НУК

Миколаїв 2009

Воробйова І.А., Приходько Н.В., Пашенко О.В. Методичні вказівки до виконання типових дипломних робіт з управління фінансовим станом комерційного банку (для студентів напряму "Фінанси і кредит"). – Миколаїв: НУК, 2009. – 64 с.

Кафедра фінансів

В методичних вказівках розглянуті основні вимоги і теоретичні відомості щодо виконання дипломної роботи, її структури, викладені основні методологічні підходи до написання всіх розділів роботи. Призначені для виконання дипломних робіт, пов'язаних з оцінкою та прогнозуванням фінансового стану комерційного банку студентами напряму "Фінанси і кредит".

Рецензент канд. екон. наук, доцент О. В. Погорєлова

Згідно з наказом ректора НУК №8 від 09.01.2008 методичні вказівки публікуються в авторській редакції і відповідальність за їх редагування несе автор.

ВСТУП

Дипломне проектування завершує підготовку випускника НУК грає вирішальну роль в їхньому формуванні як фахівців з фінансів, здатних вирішувати практичні задачі в області фінансової та економічної діяльності підприємств різноманітних організаційних форм, різноманітних напрямків спеціалізації і форм власності, у органах державної податкової служби, банках.

Дані методичні вказівки призначені для студентів очного і заочного відділення, що після отримання ступеню бакалавра з фінансів, продовжують свою підготовку з метою отримання диплому фахівця – фінансиста. Вони призначені також для керівників, консультантів дипломних проектів, крім того вказівки можуть бути використані в системі післядипломної підготовки фахівців з фінансів.

Методичні вказівки містять зміст та структуру типової дипломної роботи з проблем управління фінансовим станом будь-якого комерційного банку. Структура викладення методичних вказівок відповідає загальним вимогам щодо написання дипломних робіт спеціальності "Фінанси та кредит" [3].

В методичних вказівках викладено зміст та методика розрахунків теоретичного, аналітичного та проектного розділів дипломної роботи.

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Складовими елементами дипломної роботи є:

вступ;

перший розділ – теоретична частина;

другий розділ – аналітична частина;

третій розділ – проектна частина;

четвертий розділ – питання охорони праці;

п'ятий – охорони навколишнього середовища;

висновок;

список використаної літератури;

додатки (окремі таблиці, графіки, схеми, тощо).

Обсяг роботи встановлюється в межах 100–150 сторінок друкованого тексту формату А4. При цьому додатки в зазначений обсяг не включаються. Текст дипломної роботи друкується через 1,5 інтервали. У цілому оформлення дипломної роботи виконується відповідно до вимог стандарту інженерно-економічного факультету НУК щодо написання курсових та дипломних робіт [3].

Обсяг "Вступу" повинен складати від 2-х до 5-ти сторінок. В ньому обґрунтовується актуальність теми, наукова цінність і практична значимість виконаних досліджень.

Крім того, "Вступ" повинен містити стислий перелік науковців та дослідників даної проблеми, мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, коротку анотацію всіх основних розділів дипломної роботи, відомості про практичне значення і впровадження результатів роботи, інформаційну і методичну бази та використані методи дослідження.

В теоретичному розділі дипломної роботи студентом розглядається економічна сутність проблеми, яка є темою дипломного проектування. На підставі глибокого вивчення літературних джерел (монографій, наукових статей, доповідей) у даному розділі чітко формулюється точка зору дипломника по досліджуваній проблемі, дається визначення понять, термінів, фінансових та економічних категорій, що є предметом подальшого дослідження. Особлива увага повинна бути приділена критичному огляду літератури по розглянутому питанню.

По обсязі ця частина складає до 25–35 сторінок тексту.

Завершенням розділу повинно бути надання методики фінансового аналізу, який буде проведений в аналітичному розділі роботи.

Другий, аналітичний розділ дипломної роботи є базовим і займає приблизно 30–40 сторінок. Тут приводиться коротка техніко-економічна характеристика базового комерційного банку і здійснюється аналіз його фінансового стану та інших досліджуваних сторін діяльності відповідно до методики, викладеної в теоретичному розділі дипломної роботи.

При виконанні даного розділу використовуються різні прийоми фінансово-економічного аналізу. З їхньою допомогою характеризується стан досліджуваного об'єкту, динаміка його розвитку та інші питання.

В результаті проведеного аналізу повинні бути зроблені обґрунтовані висновки по кожному досліджуваному показнику, виявлені недоліки та причини, які їх спонукали, що дозволить в проектному розділі дипломної роботи розробити практичні заходи щодо покращення фінансового стану банку.

У залежності від теми дипломної роботи в цьому розділі розробляється й обґрунтовується комплекс фінансово-економічних і організаційних заходів, спрямованих на усунення виявлених під час аналізу недоліків та вирішення визначених проблем. Обґрунтування здійснюється як у якісному теоретичному плані, так і в розрахунку кількісних змін показників, що характеризують фінансово-економічні результати.

Крім того, проектна частина типової дипломної роботи, що пропонується, містить прогнозування показників фінансового стану досліджуваного комерційного банку зі складанням прогнозної фінансової звітності, що обумовлює доцільність використання методів екстраполяції та математичного моделювання.

Дана частина дипломної роботи складає 30–45 сторінок тексту.

Окремими розділами ДР є питання охорони праці та навколишнього середовища, які повинні бути розроблені у взаємозв'язку з об'єктом дослідження.

Загальний висновок до роботи є дуже важливою її складовою частиною. По суті, він являє собою концентровану характеристику роботи в цілому, тому в подальшому може бути основою доповіді студента при захисті дипломної роботи.

Висновок повинен у логічній послідовності констатувати актуальність обраної теми роботи, визначити сучасний рівень її вирішення, коло досліджуваних проблем. Далі повинні бути висвітлені всі головні результати проведеного аналізу, виявлені недоліки та проблеми, а також запропоновані в проектній частині роботи шляхи їх вирішення та розроблені прогнози.

Завершується висновок обґрунтуванням доцільності та практичної значимості запропонованих заходів.

У висновку можна вказати перспективи подальшого розвитку робіт у досліджуваній області або рішення даного питання.

По обсягу цей розділ складає від 3-х до 8 сторінок тексту.

Розділ 2. МЕТОДИКА ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

2.1. Загальна методологія оцінки

Оцінка фінансового стану комерційного банку передбачає комплексне вивчення результатів комерційної або іншої діяльності окремого банку, яке полягає в пошуку необхідної інформації, її обробці та економічній інтерпретації отриманих результатів з метою прийняття управлінських рішень. Основною метою оцінювання фінансового стану комерційного банку є пошук резервів підвищення ефективності роботи банківської установи, максимізація його прибутку та мінімізації ризику. Виходячи з цієї мети оцінка фінансового стану комерційного банку передбачає дослідження таких основних аспектів діяльності:

- якість капіталу банку, зміни його розмірів та структури;
- якість активів (кількісний і якісний аналізи структури кредитно-інвестиційного портфеля банку);
- прибутковість функціонування банку;
- фінансова стійкість, ділова активність, ліквідність, платоспроможність;
- ефективність управління.

Оцінка фінансового стану комерційного банку має не лише розкрити поточний стан речей, а й містити необхідний обсяг аналітичної інформації для прогнозування результатів діяльності у майбутньому.

Виходячи з економічної сутності, оцінка фінансового стану комерційного банку передбачає дослідження досягнутих результатів і, водночас, тенденцій усебічного розвитку, охоплює обґрунтування планів і управлінських рішень, створює можливість контролювати їх виконання, здійснювати пошук резервів підвищення ефективності фінансових показників діяльності банку.

У процесі комплексного аналізу банківської діяльності необхідно використовувати таку методику, яка найбільшою мірою сприятиме його ефективності. Під методикою проведення будь-якого аналізу слід розуміти сукупність способів, правил і заходів щодо найбільш доцільного виконання певної роботи. В аналізі банківської діяльності методика являє собою сукупність аналітичних способів і правил вивчення діяльності банку, спрямованих на дослідження різних об'єктів аналізу.

Методом аналізу фінансового стану комерційного банку є комплексне органічно пов'язане дослідження діяльності комерційного банку з ви-

користанням статистичних, економіко-математичних, облікових та інших способів обробки інформації. Особливостями даного методу є: використання системи показників, які характеризують діяльність банку; вивчення факторів та причин їх зміни; виявлення і вимірювання взаємозв'язку між ними.

Для комплексної оцінки фінансового стану комерційного банку необхідно визначити головні показники банківської діяльності, порівняти з їх оптимальними значеннями і на цій основі розробити прогноз подальшого розвитку банку.

2.2. Коефіцієнтний аналіз якості активів

У діяльності комерційного банку важливим моментом є не тільки формування ресурсів, а й ефективне їх розміщення. Тому одним з основних напрямів аналізу банківської діяльності є аналіз його активних операцій. Він має сприяти підвищенню ефективності управління активами банку. Актив – це будь-який об'єкт бухгалтерського обліку, право контролю якого закріплене за банком, який відповідає хоча б одній з таких вимог: дає дохід банківській установі; може бути обмінений на інший об'єкт, котрий, у свою чергу, даватиме дохід банківській установі.

Загальна сума активів, в свою чергу, є сумою всіх категорій активів за мінусом всіх контрактивних рахунків типу резервів під можливі збитки від кредитної діяльності та дисконт за придбаними цінними паперами. Відповідно, активні операції банків представляють собою фінансові операції з розміщення коштів з метою отримання доходу.

Таким чином, зміст понять "актив" та "активні операції" передбачає, що при проведенні аналізу цього явища мають бути досягнуті чотири основні цілі:

- оцінка рівня дохідності;
- оцінка рівня ризиковості;
- оцінка рівня ліквідності;
- оцінка рівня оборотності.

Причому, дослідження має охоплювати як поточний стан перерахованих показників, так і тенденції динаміки (напрямок та обсяг приросту).

Оцінка рівня дохідності активів проводиться за допомогою розрахунку коефіцієнта доходності ($K_{\text{дох}}$) та порівняння результатів із загальноприйнятим (з експертної точки зору) оптимальним значенням.

$$K_{\text{дох}} = \frac{\text{Дохідні активи}}{\text{Активи всього}}. \quad (2.1)$$

Якщо загальна сума активів представлена у рядку 14 форми № 1 "Баланс", то визначення обсягу дохідних активів банку потребує попереднього групування. Виходячи з того, що до дохідних операцій банку відносять різні види операцій (надання кредитів та позичок; придбання цінних паперів; вкладення коштів у комерційні проекти; лізингові операції; факторингові операції; операції з векселями; інші банківські операції), відбувається виокремлення з балансу тих статей, що відповідають вище перерахованих операціям, і, таким чином підраховується сума дохідних активів.

Коефіцієнт дохідності характеризує ділову активність банку з погляду ефективності розміщення ресурсів. У міжнародній практиці вважається, що цей коефіцієнт має бути вище 93 %. Збільшення частки недохідних активів більше як на 7 % може призвести банк до банкрутства. Ураховуючи специфіку розвитку українських банків середнє значення цього коефіцієнта коливається в межах 70 %.

Наступним при аналізі якості активів є визначення рівня їх ризикованості. За ступенем ризикованості якість банківських активів можна проаналізувати за допомогою коефіцієнта ризикованості активів ($K_{\text{риз}}$):

$$K_{\text{риз}} = \frac{\text{Активи, зважені за ступенем ризику}}{\text{Всього активи}}. \quad (2.2)$$

Даний показник також потребує попереднього групування активів, однак за іншим критерієм. Для цієї мети використовується Інструкція НБУ "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні" № 368 від 28.08.2001 р., відповідно до якої існує 5 груп активів за ступенем ризику. В узагальненому вигляді дана класифікація надана в табл. 2.1.

Таблиця 2.1. Класифікація активів за ступенем ризику

Ступінь ризику	Вид активу
0 %	Готівкові кошти, банківські метали, кошти, розміщені в НБУ
10 %	Короткострокові та довгострокові кредити, надані центральним органам виконавчої влади на нараховані доходи за даними кредитами

Продовж. табл. 2.1

Ступінь ризику	Вид активу
20 %	Боргові цінні папери органів місцевого самоврядування
	Кошти, розміщені у банках, що мають рейтинг, не нижчий ніж інвестиційний клас
50 %	Кошти до запитання в інших банках, які не належать до інвестиційного класу
100 %	Кошти в інших банках (в т.ч. депозити, кредити, розміщені в інших банках)
	Кредити суб'єктам господарської діяльності
	Акції та цінні папери з нефіксованим прибутком
	Боргові цінні папери у портфелі на продаж
	Інвестиції
	Основні засоби та нематеріальні активи
	Нараховані доходи за даними видами активів
	Дебіторська заборгованість
	Інші активи

Після того, як підведений підсумок за кожною групою, відбувається зважування. Тобто, сума активів групи помножується на відповідний коефіцієнт ризику (0 %, 10 %, 20 %, 50 %, 100 %). Отримані значення підсумовуються і маємо чисельник коефіцієнту ризикованості активів. Оцінюються результати у динаміці та на підставі інформації щодо банків-конкурентів, причому збільшення цього коефіцієнта свідчить про зростання ризикованості банківських активних операцій.

Третім напрямком аналізу якості активів є їх ліквідність. У загальному розумінні, ліквідність являє собою спроможність банку швидко перетворювати свої активи в грошові кошти без втрати їх вартості з метою виконання боргових зобов'язань. Аналіз якості активів з позиції ліквідності проводиться за допомогою коефіцієнта ліквідності активів ($K_{\text{лікв}}$):

$$K_{\text{лікв}} = \frac{\text{Активи, зважені за ступенем ліквіднос ті}}{\text{Всього активи}}. \quad (2.3)$$

Цей коефіцієнт може бути розрахований за умови розроблення критеріїв ліквідності кожного виду активів банку. Нині у вітчизняній та зарубіжній практиці однозначний підхід відсутній. За основу зважування активів за станом ліквідності можна взяти методику розрахунку загаль-

ного коефіцієнта ліквідності (Інструкція № 368), хоча вона не охоплює повний перелік активів. Тому можна використати інший підхід. Зважаючи на активи за ступенем ліквідності, необхідно відповідні активи помножити на такі коефіцієнти ліквідності [10, с. 77]:

- прострочені та безнадійні кредити – на 0;
- прострочена та безнадійна дебіторська заборгованість – на 0;
- прострочена та безнадійна заборгованість за операціями з цінними паперами – на 0;
- основні засоби та нематеріальні активи – на 0,5;
- решта активів – на 1.

Після зважування підраховується загальна сума і обчислюється коефіцієнт. Оцінка результатам надається з урахуванням динаміки показника.

На завершення проводиться оцінки оборотності активів. Взагалі, оборотність є одним з основних показників ділової активності банку. Поняття "оборотності" передбачає швидкість перетворення активів в грошові потоки, тобто чим швидше обертаються активи, тим більше прибутку отримає банк, а відповідно й ефективніше він працює. Розрахунок коефіцієнта оборотності ($K_{\text{оборот}}$) активів здійснюється наступним чином [10, с.78]:

$$K_{\text{оборот}} = \frac{\text{Дохід банку за період}}{\text{Середні активи протягом року}}. \quad (2.4)$$

Збільшення кількості оборотів, що здійснюють активи, є позитивним явищем. Зростання цього коефіцієнта не тільки позитивно відбивається на підвищенні ефективності роботи банку, а й підвищує його ліквідність та сприяє вивільненню ресурсів з обороту.

Обернений показником, що характеризує прискорення оборотності активів, є показник тривалості одного обороту активів у днях (t), який розраховується за формулою:

$$t = \frac{\text{Середні активи протягом року}}{\text{Дохід банку за період}} \cdot \text{Кількість днів у періоді}. \quad (2.5)$$

Зменшення цього показника свідчить про прискорення оборотності активів і вважається позитивним явищем.

Обчислення кожного показника варто проводити щонайменше за два періоди з метою обчислень темпів приросту. Після того, як проведені

розрахунки за всіма чотирма напрямками, формується загальний висновок щодо якості активів банку з вказівкою на слабкі та сильні сторони, відповідністю розрахункових значень оптимальним та порівнянням темпів приросту.

2.3. Коефіцієнтний аналіз якості капіталу банку

Порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності капітал банків має значно меншу питому вагу у сукупному капіталі. Це пояснюється специфікою діяльності банківської установи, яка здійснює мобілізацію вільних коштів на грошовому ринку і надає їх у борг. Тому капітал банківської діяльності має інше призначення, ніж в інших сферах підприємницької діяльності.

Можна виокремити два основних напрямки аналізу власного капіталу банку – це достатність і прибутковість. Для оцінки кожного з цих аспектів, існує система коефіцієнтів, які в комплексі дозволяють зробити загальний висновок.

Аналіз достатності капіталу здебільшого проводиться в два етапи. Перший етап базується на тому, що достатність власного капіталу регламентується Інструкцією № 368 та Законом України "Про банки і банківську діяльність", і передбачає розрахунок обов'язкових нормативів. Другий етап слугує з метою доповнення першого і включає ряд коефіцієнтів, які не є обов'язковими до виконання за вимогами НБУ.

До складу нормативів капіталу відносяться три показники [2]:

1. Регулятивний капітал або норматив *H1* (основне призначення якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які беруть банки на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків).

Регулятивний капітал банку складається з основного (1-го рівня) капіталу та додаткового (2-го рівня) капіталу.

Основний капітал вважається незмінним і таким, що не підлягає перепродажу, перерозподілу та повинен повністю покривати поточні збитки. Основний капітал складається з таких елементів:

фактично сплачений зареєстрований статутний капітал;

дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу;

емісійні різниці (емісійний дохід);

резервні фонди, які створюються згідно із законами України;

загальні резерви, що створюються під невизначений ризик під час проведення банківських операцій;

прибуток минулих років;
прибуток минулих років, що очікує затвердження.

Загальна величина основного капіталу визначається з урахуванням величини очікуваних (можливих) збитків за невиконаними зобов'язаннями контрагентів та зменшується на суму:

недосформованих резервів під можливі збитки за кредитними операціями, операціями з цінними паперами, дебіторською заборгованістю, простроченими понад 30 днів та сумнівними щодо отримання нарахованими доходами за активними операціями;

коштів, розміщених на кореспондентських рахунках у банках (резидентах і нерезидентах), які визнані банкрутами або ліквідовуються за рішенням уповноважених органів, або які зареєстровані в офшорних зонах;

нематеріальних активів за мінусом суми зносу;

капітальних вкладень у нематеріальні активи;

збитків минулих років і збитків минулих років, що очікують затвердження;

збитків поточного року.

Додатковий капітал має менш постійний характер і його величина піддається змінам. Він складається з таких елементів:

резерви під стандартну заборгованість інших банків;

резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків;

результат переоцінки статутного капіталу з урахуванням індексу девальвації чи ревальвації гривні;

результат переоцінки основних засобів;

прибуток поточного року;

субординований борг, що враховується до капіталу (субординований капітал). Субординований борг являє собою звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти (складові капіталу), які відповідно до угоди не можна взяти з банку раніше як через п'ять років, а в разі банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів.

При обчислення загального розміру регулятивного капіталу необхідно також враховувати відвернення, тобто балансову вартість активів, які відраховуються від капіталів 1-го та 2-го рівнів:

акції та інші цінні папери, з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж та інвестиції, випущені банком;

інвестиції в капітал (що не консоліднуються) інших банків та фінансових установ у розмірі не менше 10 % їх статутного капіталу та в дочірні установи;

кошти, що вкладені банком в інші банки на умовах субординованого боргу.

Це те, що стосується механізму розрахунку. А при оцінюванні результатів необхідно відштовхуватись від наступного [2]:

мінімальний розмір регулятивного капіталу банку ($H1$) має становити 10 млн євро;

сума додаткового капіталу не повинна перевищувати суму основного капіталу;

розмір субординованого капіталу не може перевищувати 50 % розміру основного капіталу.

Додержання всіх трьох вимог демонструє виконання нормативу $H1$.

2. Норматив адекватності (платоспроможності) регулятивного капіталу або $H2$ (відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розраховуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру).

Чим вище значення показника адекватності регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку; і навпаки. Норматив адекватності регулятивного капіталу встановлюється для запобігання надмірному перекладанню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на своїх вкладників.

Розраховується показник адекватності регулятивного капіталу як співвідношення регулятивного капіталу банку до сумарних активів, зважених за ступенем кредитного ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями.

Принцип класифікації активів на п'ять груп за ступенем ризику було наведено у п. 2.2, тому для завершення характеристики даного нормативу зазначимо нормативне значення. Для діючих банків норматив $H2$ діючих банків має бути не меншим 8 відсотків, а починаючи з 01.03.2004 – не меншим 10 % [2].

3. Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів або $H3$ (відображає розмір регулятивного капіталу, необхідний для здійснення банком активних операцій, тобто встановлюється мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів).

В якості формули цей норматив виглядає наступним чином [2]:

$$H3 = \frac{\text{Регулятивний капітал}}{\text{Сукупні активи}}. \quad (2.6)$$

Нормативне значення нормативу $H3$ має бути не менше 9 % [2].

Отже, виконання цих трьох нормативів є обов'язковим для банків. Дослідження їх результатів у динаміці дозволяє зробити висновки щодо зміцнення капіталу банку або розширення активних операцій. Доповнити отримані результати можна за допомогою додаткових показників (другий етап аналізу).

Додатковими показниками достатності капіталу можуть бути [10, с. 42]:

1. Коефіцієнт маневрування – дає змогу зробити якісну оцінку власного капіталу. Розраховується за формулою:

$$K_{\text{маневр}} = \frac{\text{Нетто - капітал}}{\text{Брутто - капітал}}, \quad (2.7)$$

де Нетто-капітал – це регулятивний капітал, обчислений відповідно до норм Інструкції № 368; Брутто-капітал – це балансовий капітал (підсумок розділу "Власний капітал").

За змістовим навантаженням, нетто-капітал – це капітал-брутто за мінусом вкладень банку в господарську діяльність підприємств та організацій, акцій, витрат майбутніх періодів, відвернутих коштів. Тобто капітал-нетто – це та частина власних коштів банку, що може бути використана як кредитні ресурси.

Брутто-капітал містить як відвернені (імобілізовані) власні кошти, так і фактичні залишки нетто-капіталу, які можна використати для кредитування. Даний коефіцієнт обов'язково повинен бути більшим нуля. Його нульове значення – свідчення немобільності дій банку в разі виникнення будь-якого банківського ризику: кредитного, процентного, ринкового (кон'юнктурного) або зміни складу клієнтів банку, або формування депозитів тощо. Поряд зі структурою власних коштів на загальну мобільність банку впливає розміщення залучених та запозичених коштів, яке створює можливість маневрування на випадок непередбачених ситуацій. Якщо значення коефіцієнта маневрування від'ємне, це свідчить не лише про відсутність власних ресурсів, вкладення яких дає дохід, а й про використання депозитів не за призначенням, оскільки останні покривають власні витрати банку. Оптимальне значення коефіцієнта маневрування – 50 % до 100 %.

2. Коефіцієнт залежності банку від засновників являє собою співвідношення між вкладеним обсягом капіталу і загальним:

$$K_{\text{залеж}} = \frac{\text{Статутний капітал}}{\text{Брутто - капітал}}. \quad (2.8)$$

Здебільшого показник характеризує розвиток банку. Мінімальне значення цього показника встановлено на рівні 0,15, максимальне – 0,5.

3. Коефіцієнт захищеності капіталу розраховується за формулою:

$$K_{\text{захищ}} = \frac{\text{Основні засоби}}{\text{Власний капітал}}. \quad (2.9)$$

Коефіцієнт характеризує захищеність власного капіталу від інфляції вкладенням коштів у нерухомість, обладнання та інші матеріальні активи. Однак таке одностороннє використання капітальних ресурсів може призвести до погіршення ліквідності та платоспроможності банку. Результати розрахунків порівнюються у динаміці.

Наступною складовою аналізу власного капіталу банку є оцінка його прибутковості. Вона включає в себе обчислення таких показників [10, с. 43]:

1. Розмір прибутку на одну акцію:

$$П \text{ на } 1 \text{ акцію} = \frac{\text{Балансовий прибуток}}{\text{Середньорічна кількість акцій}}. \quad (2.10)$$

Безумовно, найважливішим при аналізі є динаміка цього показника, що демонструє інвесторам ефективність використання їх коштів і підвищення результатів з кожним роком.

2. Розмір прибутку на 1 грн статутного капіталу:

$$П \text{ на } 1 \text{ грн капіталу} = \frac{\text{Балансовий прибуток}}{\text{Статутний капітал}}. \quad (2.11)$$

Аналогічно до попереднього, розглядається динаміка та обчислюються темпи приросту для оцінки результатів.

3. Мультиплікатор капіталу характеризує рівень покриття активів за рахунок акціонерного капіталу:

$$M = \frac{\text{Активи банку}}{\text{Статутний капітал}}. \quad (2.12)$$

Коефіцієнт мультиплікатора капіталу відображає ступінь покриття активів акціонерним капіталом. Чим вище його значення, тим менш стабільний банк, але зростання цього коефіцієнта є фактором зростання прибутковості акціонерного капіталу. У зростанні даного коефіцієнта зацікавлені акціонери, оскільки прибуток заробляється всім капіталом, включаючи і залучений, а дивіденди отримують лише акціонери. Капітал банку являє собою гарантійний фонд покриття можливих витрат. З цього випливає, що чим вище числове значення мультиплікатора капіталу, тим істотнішим є потенційний ризик втрат банку. Для середнього банку мультиплікатор капіталу становить 14–15 %, а для великого банку, фінансового центру – 20–25 %. Цей показник можна проаналізувати і в динаміці [10, с. 44].

Обчислення всіх наведених показників дозволить зробити висновок щодо виваженості політики банку в напрямку формування капіталу. Оскільки під час визначення необхідного розміру капіталу, банку доводиться йти на компроміс, вибираючи між ступенем його надійності з погляду можливості протистояти непередбаченим фінансовим ускладненням, і прибутковістю капіталу. Успішність поєднання цих двох аспектів засвідчує високу якість власного капіталу комерційного банку.

2.4. Аналіз прибутку та рентабельності

Прибуток характеризує стійкість кредитної установи. Він необхідний для створення адекватних резервних фондів, стимулювання персоналу і керівництва до розширення та вдосконалення операцій, скорочення витрат і підвищення якості послуг, що надаються, і, зрештою, для успішного проведення наступних емісій і відповідно збільшення капіталу, який дає змогу розширити обсяги і поліпшувати якість наданих послуг.

Аналіз прибутковості охоплює наступні складові: аналіз структури та динаміки прибутку; факторний аналіз прибутку; аналіз показників рентабельності.

Перша складова аналізу потребує використання методик вертикального та горизонтального аналізу. Тобто, обчислення частки кожного з елементів прибутку у загальній сумі та темпів приросту обсягів окремих елементів і загальної суми.

Для проведення даного етапу аналізу необхідно чітко окреслити структуру прибутку банку до оподаткування, яка включає [5, с. 397]:

чистий процентний дохід, який визначається як різниця між процентними доходами і процентними витратами банку;

чистий комісійний дохід, який визначається як різниця між комісійними доходами і комісійними витратами. Він також може бути розподілений за видами банківських послуг, які є джерелами утворення відповідних доходів і напрямками витрачання коштів;

дивідендний дохід – дохід, отриманий від цінних паперів на продаж та інвестиційних цінних паперів;

чистий торгівельний дохід, тобто прибуток або збиток від здійснення відповідних операцій з цінними паперами, іноземною валютою та іншими фінансовими інструментами;

прибуток/збиток від інвестиційних цінних паперів – прибуток/збиток від продажу цінних паперів на інвестиції, вкладень в асоційовані та дочірні компанії;

прибуток від довгострокових інвестицій в асоційовані компанії і дочірні установи та інших інвестицій;

інший операційний дохід.

Результати аналізу оформлюються у вигляді таблиці, яка також містить абсолютні та відносні відхилення за елементами структури. На підставі таблиці формуються висновки стосовно змін, що відбулися за аналізований період.

Логічним продовженням аналізу прибутку та рентабельності є другий етап – факторний аналіз. Адже спочатку досліджувалось, які саме відбулися зрушення в структурі та обсягах прибутку, на черзі ж – виявлення факторів, які дані зміни спричинили.

Утворення прибутку комерційного банку є наслідком впливу різноманітних факторів, які не обмежуються лише доходами і витратами. Важливо розглянути їх в комплексі і оцінити вплив кожного. З цією метою використовується чотирьохфакторна мультиплікативна модель залежності прибутку від таких факторів [5, с. 401]: обсяг капіталу банку (K); рівень ефективності використання активів банку (D_A); мультиплікативний ефект капіталу (M_K); рентабельність доходу (R_D).

У формульному вигляді дану модель можна представити наступним чином [5, с. 402]:

$$\Pi = K \cdot D_A \cdot M_K \cdot R_D. \quad (2.13)$$

Зміст факторного аналізу полягає у тому, що спочатку підраховується значення фактору у двох положеннях: звітному і базовому. Після чого, користуючись спеціальними формулами обчислюють вплив зміни окремого фактору на загальний результат.

Визначення кожного фактору здійснюється за такими формулами:

1. Обсяг капіталу відображається у пасиві балансу банку (рядок 31 форми № 1).

2. Рівень ефективності використання активів банку характеризує показник дохідності активів (D_A), який розраховується як відношення доходів банку (D) до сукупних активів (A):

$$D_A = \frac{\text{Доходи банку}}{\text{Активи}}. \quad (2.14)$$

3. Мультиплікативний ефект капіталу – це показник максимальної здатності банку залучати депозити і видавати кредити чи розширювати ланку "депозит-позичка" в розрахунку на одну грошову одиницю свого капіталу, тобто мультиплікатор – це важіль управління банком структурою власного і залученого капіталу, за допомогою якого він повинен забезпечити потрібну структуру капіталу (співвідношення власного і залученого капіталу). Мультиплікатор капіталу (M_K) визначається відношенням сукупних активів до балансового капіталу банку:

$$M_K = \frac{\text{Активи}}{\text{Власний капітал}}. \quad (2.15)$$

4. Рентабельність доходу (R_D) обчислюється відношенням прибутку до оподаткування до доходу банку:

$$R_D = \frac{\text{Прибуток до оподаткування}}{\text{Доход банку}}. \quad (2.16)$$

Факторний аналіз прибутку на основі даної моделі здійснюється за допомогою модифікованого методу ланцюгових підстановок і складається з таких елементів.

1. Загальна зміна прибутку до оподаткування у звітному періоді ($\Delta\P$) [5, с. 404]:

$$\Delta\P = \Pi - \Pi_0, \quad (2.17)$$

де Π – прибуток звітнього року; Π_0 – прибуток минулого року.

2. Оцінка кількісного впливу факторів на відхилення за прибутком до оподаткування [5, с. 404]:

а) вплив зміни капіталу:

$$\Delta K = (K - K_0) \cdot D_{A0} \cdot M_{K0} \cdot R_{D0}, \quad (2.18)$$

де $(K - K_0)$ – відхилення по капіталу; D_{A0} – дохідність активів у минулому році; M_{K0} – мультиплікатор капіталу у минулому році; R_{D0} – рентабельність доходу у минулому році;

б) вплив зміни дохідності активів:

$$\Delta D = K \cdot (D_A - D_{A0}) \cdot M_{K0} \cdot R_{D0}, \quad (2.19)$$

де D_A – дохідність активів звітнього року;

в) вплив зміни мультиплікатора капіталу:

$$\Delta M_K = K \cdot D_A \cdot (M_K - M_{K0}) \cdot R_{D0}, \quad (2.20)$$

де M_K – мультиплікатор капіталу звітнього року;

г) вплив зміни рентабельності доходу:

$$\Delta R_D = K \cdot D_A \cdot M_K \cdot (R_D - R_{D0}), \quad (2.21)$$

де R_D – рентабельність доходу звітнього року.

Після визначення впливу кожного фактору доцільно зробити перевірки за формулою:

$$\Delta \Pi = \Delta K + \Delta D_A + \Delta M_K + \Delta R_D. \quad (2.22)$$

У випадку, коли все обчислено вірно і результати збігаються, можна переходити до висновків з приводу того, що саме вплинуло на динаміку прибутку у більшій мірі, до якого фактору прибуток є найбільш еластичним.

Останній етап дослідження прибутку – аналіз показників рентабельності. Оцінка ефективності банківської діяльності є одним із найважливіших завдань економічного аналізу, вирішення якого ґрунтується на застосуванні методу коефіцієнтів. Показники рентабельності розраховують за результатами діяльності банку за рік. При розрахунках за квартал чи півріччя показники необхідно приводити до річного рівня.

Основними показниками, які характеризують прибутковість банку, є такі:

1) норма прибутку на капітал (рентабельність капіталу) характеризує ефективність використання капіталу і розраховується як відношення чистого прибутку до балансового капіталу. Даний коефіцієнт показує,

скільки чистого прибутку припадає на 1 грн капіталу банку і характеризує економічну віддачу капіталу. У світовій практиці норма прибутку на капітал (ROE) є основним показником ефективності діяльності банку. Норма прибутку на капітал розраховується за формулою [5, с. 406]:

$$R_K = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}} \cdot 100\%. \quad (2.23)$$

Банк працює ефективно в тому разі, коли значення показника не менше 15 %.

2) рентабельність (прибутковість) активів є відношенням чистого прибутку до сукупних активів банку, тобто до ресурсів, що управляються. Даний показник відображає внутрішню політику банку, професіоналізм його менеджерів, які підтримують оптимальну структуру активів і пасивів з погляду доходів і витрат. Тому у світовій практиці багато спеціалістів вважають даний коефіцієнт (*ROA*) найкращим для оцінювання ефективності роботи менеджерів банку. Розраховується він за такою формулою [5, с. 406]:

$$R_A = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Сукупні активи}} \cdot 100\%. \quad (2.24)$$

Банк ефективно використовує наявні ресурси в тому випадку, коли значення показника не менше 1 %.

3) рентабельність витрат визначається як відношення прибутку до витрат. Цей показник характеризує рівень віддачі витрат банку й оцінює суму прибутку, що припадає на одиницю витрат [5, с. 407]:

$$R_B = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Витрати}}. \quad (2.25)$$

Оцінка результатів здійснюється шляхом співставлення у динаміці.

4) чистий спред характеризує рівень узгодженості процентної політики банку за кредитними і депозитними операціями. Аналіз чистого спреда пов'язаний із процентною політикою банку, яка відображається у динаміці процентних ставок за активними і пасивними операціями. Чистий спред – це різниця між середніми процентними ставками, отриманими і сплаченими. За його допомогою визначається необхідна мінімальна різниця між ставками за активними і пасивними операціями, яка дасть

змогу банку покрити витрати, але не принесе прибутку (мінімальне значення показника 0). Формула має наступний вигляд [5, с. 407]:

$$\text{ЧС} = \frac{\text{Процентні доходи}}{\text{Кредит. портфель}} \cdot 100\% - \frac{\text{Процентні витрати}}{\text{Підпроц. зобов'язання}} \cdot 100\%. \quad (2.26)$$

Оптимальне значення показника не менше 1,25 %.

5) чиста процентна маржа дає змогу оцінити здатність банку утворювати чистий процентний дохід, використовуючи загальні активи. До деякої міри можна вважати, що цей показник характеризує ефективність структури активів банку. Чиста процентна маржа обчислюється як відношення чистого процентного доходу до загальних активів банку [5, с. 407]:

$$\text{ЧМП} = \frac{\text{Процентні доходи} - \text{Процентні витрати}}{\text{Сукупні активи}} \cdot 100\%. \quad (2.27)$$

Аналізуючи чисту процентну маржу, слід брати до уваги її призначення: маржа слугує для покриття витрат банку і ризиків, у тому числі й інфляційного, створення прибутку, покриття договірних угод. Оптимальним значенням показника є 4,5 %. Зменшення процентної маржі сигналізує про загрозу банкрутства. Основними причинами зменшення процентної маржі є: зниження процентних ставок за кредитами; подорожчання ресурсів; скорочення питомої ваги дохідних активів у загальному їх обсязі; хибна процентна політика [5, с. 407].

Ці показники в комплексі з вертикальним і горизонтальним аналізом прибутку дають змогу досить повно охарактеризувати діяльність банку з погляду її ефективності. Для виявлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами, що в результаті змушують змінюватись отриманий прибуток, використовують підрахунки факторного аналізу. В свою чергу, поєднання всіх трьох складових дозволяє зробити розгорнутий висновок щодо поточного рівня прибутковості та тенденцій розвитку у майбутньому.

2.5 Аналіз фінансової стійкості банку

Фінансова стійкість банку – це головна умова його існування та активної діяльності. Вона формується під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів і оцінюється за допомогою як окремих показників, так і зведених комплексних показників, які лежать в основі рейтингових оцінок діяльності банків [8, с. 115].

Більшість показників фінансової стійкості банку базується на визначенні достатності капіталу для покриття банківських ризиків та на оцінці структури капіталу, яка визначає якісний склад балансового капіталу. Усі показники фінансової стійкості можна розділити на кілька груп:

- 1) показники, що базуються на структурі достатності капіталу банку;
- 2) показники, що базуються на структурі залучених та запозичених коштів;
- 3) показники, що базуються на якості активів банку;
- 4) показники, що характеризують динаміку окремих складових активу і пасиву.

Розглянемо першу групу показників фінансової стійкості банку, засновану на достатності банківського капіталу.

Оцінка незалежності, а відтак і стійкості щодо кон'юнктурних змін на ринку здійснюється за допомогою аналізу відношення власного капіталу до зобов'язань. Цей коефіцієнт називається коефіцієнтом надійності ($K_{\text{над.}}$) і розраховується за формулою:

$$K_{\text{над.}} = \frac{\text{Брутто - капітал}}{\text{Зобов'язання}} \quad (2.28)$$

$$\text{або } K_{\text{над.}} = \frac{\text{Нетто - капітал}}{\text{Зобов'язання}}. \quad (2.29)$$

Якщо в чисельник береться балансовий капітал (капітал-брутто), то передбачається, що капітал банку повинен на 25–30 % покривати зобов'язання. Якщо до складу чисельника входить чистий капітал (регулятивний), то значення цього коефіцієнта має бути більше 5 % (деякі банки потребують доведення цього показника до 10 %). Його динаміка свідчить про фінансовий стан банку: у разі зростання показника, стійкість підвищується і знижується, якщо падає його значення. Аритмія показника свідчить про ризик втрат по формуванню стійкої ресурсної бази. Аритмія може бути також свідченням можливих проблем з поточною ліквідністю [8, с. 185].

Коефіцієнт фінансового важеля ($K_{\text{фв.}}$) є оберненим показником до коефіцієнта надійності і розкриває здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку. Він розраховується як співвідношення зобов'язань до капіталу за такою формулою:

$$K_{\text{фв.}} = \frac{\text{Зобов'язання}}{\text{Брутто - капітал}}. \quad (2.30)$$

Збільшення цього показника свідчить про підвищення ділової активності банку, але про зниження його фінансової стабільності. Значення коефіцієнта фінансового важеля повинно бути близько 4:1 [8, с. 186].

Коефіцієнт співвідношення власного капіталу та активів ($K_{\text{вк.а.}}$) розраховується за формулою:

$$K_{\text{вк.а.}} = \frac{\text{Брутто - капітал}}{\text{Сукупні активи}}. \quad (2.31)$$

Цей коефіцієнт показує загальний рівень фінансування активів за рахунок власного капіталу, тобто скільки грошових одиниць капіталу припадає на 1 грн активів. Значення цього коефіцієнта має бути не менше 4 % [8, с. 186].

Коефіцієнт захищеності дохідних активів ($K_{\text{зах.ДА}}$):

$$K_{\text{зах.ДА}} = \frac{\text{Капітал} - \text{Недохідні активи} - \text{Збитки}}{\text{Дохідні активи}}. \quad (2.32)$$

Цей коефіцієнт свідчить про захист дохідних активів (чутливих до зміни процентних ставок) мобільним власним капіталом. Для оцінки результатів використовують динаміку показника за декілька періодів [8, с. 186].

Друга група факторів фінансової стійкості банку заснована на аналізі структури зобов'язань (залучених коштів). До них відносять наступні:

1. Коефіцієнт розвитку клієнтської бази:

$$K_{\text{кл.бази}} = \frac{\text{Кошти клієнтів та на коррахунках}}{\text{Сумарні зобов'язання}}. \quad (2.33)$$

Цей коефіцієнт показує рівень розвитку клієнтської бази і її частку у залучених та запозичених коштах. З метою збільшення абсолютної суми прибутку та підвищення прибутковості роботи банку бажано, щоб зазначений коефіцієнт був не нижче 15 %. Проте занадто високе його значення може негативно вплинути на рівень ліквідності банку, що відповідно негативно вплине на його стійкість. Максимальною межею цього коефіцієнта буде 30–40 %. Для кінцевого висновку про рівень клієнтської бази в загальних зобов'язаннях необхідно проаналізувати окремі показники стабільності депозитів до запитання [8, с. 187].

2. Коефіцієнт співвідношення депозитів строкових та депозитів до запитання:

$$K_{\text{деп.стр./деп.до зап.}} = \frac{\text{Депозити строкові}}{\text{Депозити до запитання}}. \quad (2.34)$$

Ресурсна база вважається більш стабільною, коли строкові депозити перевищують депозити до запитання, тобто цей коефіцієнт має бути більшим 1 [8, с.187].

3. Коефіцієнт залежності ресурсної бази від залучених міжбанківських кредитів:

$$K_{\text{МБК}} = \frac{\text{МБК}_{\text{залучені}} - \text{МБК}_{\text{розміщені}}}{\text{Сумарні зобов'язання}}. \quad (2.35)$$

Значення цього показника не повинно перевищувати 20 %. Занадто високе значення зазначеного коефіцієнта свідчить про фінансову залежність банку від зовнішніх джерел фінансування. Враховуючи дорожнечу цього ресурсу висока питома вага МБК може негативно вплинути на середню вартість ресурсної бази, а відповідно і на прибуток банку. Проте, зважаючи на доступність цього ресурсу, його мобільність та дефіцит кредитних ресурсів у вигляді строкових депозитів, багато банків не враховують цього співвідношення, іноді частка міжбанківських кредитів досягає 40–50 % у структурі зобов'язань [8, с. 187].

4. Коефіцієнт співвідношення капіталу та строкових депозитів:

$$K_{\text{кап/деп}} = \frac{\text{Капітал}}{\text{Депозити строкові}}. \quad (2.36)$$

Цей коефіцієнт вказує, яка частина депозитів захищена власним капіталом банку. Бажано, щоб значна їх частина складалася з невеликих, роздрібних депозитів, які є більш стабільними. Оптимальне значення цього коефіцієнта – 15–20 % [8, с. 188].

Третя група показників, що характеризують фінансову стабільність, заснована на аналізі якості та структури активів та включають наступні:

1. Частка проблемних кредитів у кредитному портфелі:

$$K_{\text{пробл.п.}} = \frac{\text{Проблемні кредити}}{\text{Кредитний портфель}}. \quad (2.37)$$

Питома вага прострочених кредитів у загальній сумі кредитного портфеля не повинна перевищувати 10 %. За більш детальний аналіз необхідно проаналізувати середній термін прострочення платежів та структуру прострочених кредитів за термінами [8, с. 188].

2. Частка проблемних кредитів у сукупних активах:

$$K_{\text{па}} = \frac{\text{Проблемні кредити}}{\text{Активи}}. \quad (2.38)$$

Значення цього коефіцієнта не повинно перевищувати 7 % [8, с. 188].

3. Покриття проблемної заборгованості власним капіталом:

$$K_{\text{покр.}} = \frac{\text{Проблемні кредити}}{\text{Власний капітал}}. \quad (2.39)$$

Цей коефіцієнт характеризує, наскільки ризик за проблемними кредитами покривається розміром власного капіталу. Для обчислення цього показника в знаменник беруть суму регулятивного капіталу (капіталу-нетто). Значення цього коефіцієнта не повинно перевищувати 50 % [8, с. 188].

4. Коефіцієнт покриття проблемних кредитів створеними резервами:

$$K_{\text{покр.рез.}} = \frac{\text{Резерви}}{\text{Проблемні кредити}}. \quad (2.40)$$

Орієнтовне значення цього коефіцієнта має бути більше 70 % [8, с. 188].

Четверта група показників, що характеризують надійність та стабільність банку, базується на розрахунку показників динаміки та зіставленні темпів зростання окремих показників. До них належать:

1. Коефіцієнт приросту активів:

$$K_{\text{прир.акт.}} = \frac{\text{Активи}_{\text{на кін.періоду}} - \text{Активи}_{\text{на поч.періоду}}}{\text{Активи}_{\text{на поч. періоду}}}. \quad (2.41)$$

Обчислюючи цей показник, необхідно враховувати індекс інфляції. Для нейтралізації інфляційного фактора необхідно базисне значення (залишки на початок періоду) помножити на індекс інфляції за цей період. Зростання коефіцієнта є позитивним явищем і свідчить про збільшення масштабів діяльності банку [8, с. 188].

2. Коефіцієнт приросту капіталу:

$$K_{\text{прир. кап.}} = \frac{\text{Капітал}_{\text{на кін. періоду}} - \text{Капітал}_{\text{на поч. періоду}}}{\text{Капітал}_{\text{на поч. періоду}}}. \quad (2.42)$$

Цей коефіцієнт вказує на те, чи встигає приріст капіталу за приростом активів, чи фінансування відбувається за рахунок інших джерел, таких як борг чи запозичення [8, с. 189].

3. Коефіцієнт приросту кредитного портфелю:

$$K_{\text{прир. КП}} = \frac{\text{Кредити}_{\text{на кін. періоду}} - \text{Кредити}_{\text{на поч. періоду}}}{\text{Кредити}_{\text{на поч. періоду}}}. \quad (2.43)$$

Цей коефіцієнт показує приріст чи зменшення активності у традиційній сфері банківської діяльності. Приріст за іншими видами діяльності може бути більш ризикованим або менш надійним. Зміни, що відбулися за різними категоріями позик, показують на рівень ризику та потребу у фінансуванні за рахунок кредитів [8, с. 189].

4. Коефіцієнт приросту депозитів:

$$K_{\text{прир. деп.}} = \frac{\text{Депозити}_{\text{на кін. періоду}} - \text{Депозити}_{\text{на поч. періоду}}}{\text{Депозити}_{\text{на поч. періоду}}}. \quad (2.44)$$

Цей коефіцієнт має бути зіставлений з коефіцієнтами приросту активів та позик для того, щоб з'ясувати, чи їх приріст фінансується за рахунок залучення депозитів, чи іншого, дорожчого джерела. Склад депозитів за категоріями вказує на ступінь мінливості джерел фінансування та їх чутливість до процентної ставки [8, с. 189].

За підсумками аналізу у чотирьох напрямках формується висновок щодо рівня фінансової стійкості комерційного банку. Оцінюються зміни, що відбулись у поточному періоді, порівняно з попереднім, та аналізується вплив таких змін на інші показники діяльності банку.

2.6. Аналіз ділової активності

Показники ділової активності дають змогу інтерпретувати стан і використання банком економічного потенціалу, тобто наявних і прихованих можливостей, і вагомість взятих на себе ризиків господарювання.

Вони характеризують спроможність банку залучати кошти й ефективно та раціонально їх розмішувати.

Ділова активність банку може бути визначена як за допомогою аналізу окремих показників, так і через оцінювання відповідних співвідношень між окремими статтями активів, пасивів та кількісним узгодженням змін в активах та пасивах, однак у будь-якому разі дослідження проводиться у трьох основних напрямках:

- 1) аналіз активності розміщення коштів;
- 2) аналіз активності залучення коштів;
- 3) аналіз ефективності активно-пасивних операцій.

До показників першої групи відносять:

1. Коефіцієнт кредитної активності:

$$K_{\text{кред.активн.}} = \frac{\text{Кредитні вкладення}}{\text{Загальні активи}}. \quad (2.45)$$

Оптимальне значення питомої ваги кредитних вкладень у загальних активах – 65–75 %. Значення кредитної активності вище 75 % свідчить про агресивну ризиковану кредитну політику банку та недостатню диверсифікацію активів [8, с. 193].

2. Коефіцієнт інвестиційної активності:

$$K_{\text{інвест.активн.}} = \frac{\text{Інвестиції в цінні папери}}{\text{Загальні активи}}. \quad (2.46)$$

Коефіцієнт інвестиційної активності перебуває в протилежній залежності від коефіцієнта кредитної активності. Чим більше його значення, тим менше значення коефіцієнта кредитної активності [8].

3. Коефіцієнт рівня кредитно-інвестиційного портфеля в загальних активах:

$$K_{\text{кред/інвест.активн.}} = \frac{\text{Кредити} + \text{Інвестиції в цінні папери}}{\text{Загальні активи}}. \quad (2.47)$$

Підвищення значення цього показника в динаміці є позитивною тенденцією й основою збільшення рентабельності банківських активів.

На підставі розрахунків цих трьох коефіцієнтів робиться висновок щодо динаміки розміщення ресурсів, а також рівня диверсифікації активів [8, с. 194].

До показників другої групи, що характеризує активність залучення ресурсів відносяться:

1. Рівень залучення ресурсів:

$$K_{\text{залуч.ресурсів}} = \frac{\text{Зобов'язання}}{\text{Загальні пасиви}}. \quad (2.48)$$

Цей коефіцієнт характеризує активність банку щодо залучення грошових коштів на фінансовому ринку. Оптимальним є значення 80–85 %. Занадто високе значення цього коефіцієнта свідчить про зростання активності банку щодо залучення ресурсів і водночас про підвищення ризикованості банківської діяльності та зниження стабільності банку [8, с. 194].

2. Рівень міжбанківських кредитів у зобов'язаннях:

$$K_{\text{МБКзалуч.}} = \frac{\text{Міжбанківські кредити залучені}}{\text{Зобов'язання}}. \quad (2.49)$$

Висока питома вага міжбанківських кредитів у загальних зобов'язаннях характеризує фінансову залежність банку від зовнішніх джерел фінансування. Згідно з методикою В.С. Кромонава цей коефіцієнт не повинен перевищувати 30 % [8, с. 194].

3. Рівень строкових депозитів у зобов'язаннях:

$$K_{\text{строк.депоз.}} = \frac{\text{Строкові депозити}}{\text{Зобов'язання}}. \quad (2.50)$$

Підвищення частки строкових депозитів у загальних зобов'язаннях свідчить про зростання стабільності ресурсної бази та сприяє збільшенню ліквідності банку. Оптимальне значення коефіцієнта перебуває в межах 10–30 %. При значенні 10 % досягається мінімізація витрат, при 30 % – мінімізація ризику стабільності [8, с. 194].

Результати обчислень за коефіцієнтами цієї групи також порівнюються у динаміці, після чого робляться висновки щодо залежності діяльності комерційного банку від залучення ресурсів з того чи іншого джерела і надається оцінка рівню такої залежності.

В якості співставлення, узгодження показників перших двох груп виступає третє група – коефіцієнти аналізу ефективності активно-пасивних операцій, до складу яких входять:

1. Коефіцієнт використання залучених та запозичених коштів:

$$K_{\text{строк.депоз.}} = \frac{\text{Кредитно-інвестиційний портфель}}{\text{Зобов'язання}}. \quad (2.51)$$

Значення цього коефіцієнта має перебувати в межах 75 %. Збільшення його до 85 % характеризує ефективне використання залучених коштів. Занадто високе значення коефіцієнта може призвести до падіння ліквідності та неможливе внаслідок існування обов'язкового резервування коштів на коррахунку в НБУ. Зниження показника менше 75 % може призвести до низького значення процентного спреду, а відповідно і до падіння рентабельності банківської діяльності [8, с. 195].

2. Коефіцієнти оборотності активів та власного капіталу.

Принцип розрахунку коефіцієнту оборотності активів та показника тривалості одного обороту було розглянуто у п. 2.2. при аналізі якості активів. Включити його розрахунок у даний пункт також варто, адже він допомагає зробити висновки щодо ефективності використання активів. Тому далі наведемо лише формулу для визначення коефіцієнту оборотності капіталу:

Кількість оборотів (швидкість обертання) [8, с. 195]:

$$K_{\text{обор.капіталу}} = \frac{\text{Дохід банку за період}}{\text{Середньорічний капітал}}. \quad (2.52)$$

Тривалість одного обороту акціонерного капіталу в днях [8, с. 195]:

$$t = \frac{\text{Середньорічний капітал}}{\text{Дохід банку}} \cdot \text{Кількість днів у році}. \quad (2.53)$$

Для акціонерів прискорення оборотності акціонерного капіталу є умовою швидшої окупності капіталу, тому збільшення кількості оборотів та зменшення тривалості одного обороту – позитивна тенденція. Проте таке прискорення може відбуватися за рахунок уповільнення обертання залучених коштів, тобто зменшення кількості оборотів зобов'язань та збільшення їх тривалості.

Отже, на підставі показників трьох груп оцінюється політика банку на ринку банківських послуг – чи то має місце агресивне розширення, помірне зростання, утримання позицій, або скорочення діяльності. Аналізуються взаємозв'язки між обсягами залучених та розміщених коштів.

2.7. Аналіз ліквідності комерційного банку

Ліквідність – одна з узагальнюючих якісних характеристик діяльності банку. Об'єктивна оцінка ліквідності та ефективне управління нею є однією з найважливіших передумов успішної діяльності банку. Під ліквідністю банку розуміють його здатність швидко перетворювати свої активи в грошові кошти з мінімальною втратою їх вартості з метою своєчасного виконання своїх зобов'язань [5, с. 436].

Причиною надзвичайної важливості підтримання належної ліквідності комерційного банку є сама специфіка його діяльності: він оперує великою масою чужих грошей, які в будь-який момент можуть бути вилучені їх власниками. Ліквідність банку визначається збалансованістю між строками і сумами погашення активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел та напрямів використання коштів, зокрема таких, як видача кредитів та здійснення витрат.

Аналіз ліквідності комерційного банку здійснюється у трьох основних напрямках:

- 1) розрахунок обов'язкових нормативів ліквідності;
- 2) розрахунок додаткових показників ліквідності;
- 3) побудова графіку відповідності вимог і зобов'язань.

Перший етап аналізу здійснюється на базі Інструкції "Про порядок регулювання діяльності банків України" № 368 від 28.01.2008 р., яка встановлює наступний перелік обов'язкових до виконання нормативів ліквідності:

1. Норматив миттєвої ліквідності ($H4$) встановлюється для контролю за здатністю банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань за рахунок високоліквідних активів (коштів у касі та на кореспондентських рахунках). Він визначається як співвідношення суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками:

$$H4 = \frac{\text{Високоліквідні активи}}{\text{Термінові зобов'язання}}. \quad (2.54)$$

Відповідно до норм Інструкції № 368 до високоліквідних активів відносяться суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках, а до термінових зобов'язань – кошти, що обліковуються за поточними рахунками. Нормативне значення нормативу $H4$ має бути не меншим ніж 20 % [2].

2. Норматив поточної ліквідності (*H5*) встановлюється для визначення збалансованості строків і сум ліквідних активів та зобов'язань банку. Для розрахунку нормативу поточної ліквідності враховуються вимоги і зобов'язання банку з кінцевим строком погашення до 30 днів (включно). Цей норматив визначається як співвідношення активів первинної та вторинної ліквідності до зобов'язань банку з відповідними строками виконання:

$$H5 = \frac{\text{Активи первинної і вторинної ліквідності}}{\text{Поточні зобов'язання}}. \quad (2.55)$$

До активів первинної та вторинної ліквідності в розрахунку нормативу поточної ліквідності належать:

- готівкові кошти;
- банківські метали;
- кошти на кореспондентських рахунках, відкриті в Національному банку та інших банках;
- строкові депозити, розміщені в Національному банку та інших банках;
- боргові цінні папери, що рефінансуються та емітовані Національним банком, у портфелі банку на продаж та на інвестиції;
- боргові цінні папери в портфелі банку на продаж та на інвестиції;
- надані кредити.

До зобов'язань належать:

- кошти до запитання;
- короткострокові та довгострокові кредити, які одержані від Національного банку та інших банків;
- кошти бюджету України;
- строкові депозити інших банків та клієнтів;
- цінні папери власного боргу, емітовані банком;
- субординований борг банку;
- зобов'язання і вимоги за всіма видами гарантій, порук, авалів;
- зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам і банкам.

Нормативне значення нормативу *H5* має бути не менше 30 %, з 01.07.2002 р. – 35 %, з 01.01.2003 р. – 40 % [2].

Норматив короткострокової ліквідності встановлюється для контролю за здатністю банку виконувати прийняті ним короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів [2].

3. Норматив короткострокової ліквідності (*H6*) визначається як

співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань. До розрахунку нормативу короткострокової ліквідності включаються ліквідні активи та короткострокові зобов'язання з початковим строком погашення до одного року:

$$H6 = \frac{\text{Ліквідні активи строком погашення до року}}{\text{Короткострокові зобов'язання}}. \quad (2.56)$$

До ліквідних активів у розрахунку нормативу короткострокової ліквідності включаються: готівкові кошти; банківські метали; кошти на кореспондентських рахунках, відкриті в Національному банку та інших банках; короткострокові депозити, розміщені в Національному банку та інших банках; короткострокові кредити, надані іншим банкам.

До короткострокових зобов'язань належать: кошти до запитання; кошти бюджету України; короткострокові кредити, одержані від Національного банку та інших банків; короткострокові депозити інших банків і клієнтів; короткострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком; зобов'язання і вимоги за всіма видами гарантій, порук, авалів; зобов'язання з кредитування, які надані банкам і клієнтам.

Нормативне значення нормативу $H6$ має бути не менше 20 % [2].

Нормативи ліквідності розраховуються комерційними банками на підставі щоденних балансів (за формою № ІД-КБ "Баланс комерційного банку"), також у нагоді стає "Звіт про структуру активів та пасивів банку за строками до погашення" (форма № 631.01).

Другим етап аналізу виступає розрахунок додаткових показників ліквідності, врахування яких рекомендується експертами. Найуживанішими є наступні коефіцієнти:

1. Коефіцієнт загальної ліквідності, який розраховується як співвідношення загальних активів до загальних зобов'язань за формулою:

$$K_{3л} = \frac{\text{Активи банку}}{\text{Зобов'язання банку}}, \quad (2.57)$$

де до *активів банку* включають готівкові кошти банку, банківські метали; кошти в НБУ, в інших банках; дебіторську заборгованість; надані кредити; кошти бюджетів України до розподілу, кредити за рахунок бюджетних коштів; цінні папери; товарно-матеріальні цінності; вкладення, основні засоби, нематеріальні активи; інші активи; до *зобов'язань банку* включають кошти інших банків (у тому числі НБУ), кошти бюджету та

фондів, кошти клієнтів; цінні папери власного боргу; транзитні рахунки; кредиторську заборгованість, гарантії, акцепти, інші пасиви.

Оптимальне значення – не менше 100 %, тобто всі зобов'язання банку повинні повністю покриватися наявними активами (включаючи низьколіквідні) [8, с. 160].

2. Коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку характеризує питому вагу високоліквідних активів у робочих активах і розраховується за формулою:

$$K_{\text{вл.а./р.а.}} = \frac{\text{Високоліквідні активи}}{\text{Робочі активи}}. \quad (2.58)$$

До високоліквідних активів включають: готівкові кошти, кошти в інших банках, банківські метали, боргові цінні папери, що рефінансуються НБУ (за вирахуванням резервів під знецінення таких цінних паперів);

До робочих активів включають: високоліквідні активи; дебіторську заборгованість; надані кредити (за вирахуванням резервів під надані кредити); цінні папери; вкладення в асоційовані, дочірні компанії; основні засоби; капітальні вкладення, помножені на коефіцієнт 0,5.

Оптимальне значення – не менше 20 %. Цей показник дає змогу оцінити частку високоліквідної частини активів, чим він більший – тим більший запас ліквідності банку, але, з іншого боку, високоліквідні активи майже не приносять доходу, тому підтримання високого значення $K_{\text{вл.а./р.а.}}$ неодмінно позначається на прибутковості банку. Доцільним є підтримання цього показника на рівні 20–25 %, щоб, підтримуючи достатню ліквідність, не знижувати прибутковості [8, с. 160].

3. Коефіцієнт співвідношення ліквідних та загальних активів.

$$K_{\text{л.а./з.а.}} = \frac{\text{Ліквідні активи}}{\text{Загальні активи}}. \quad (2.59)$$

У стабільних економіках значення цього показника становить 20–30 %. У період фінансових криз значення коефіцієнта може збільшуватися, що пов'язано з підвищенням норм обов'язкового резервування центрального банку та намаганням банків підтримати свою ліквідність за рахунок накопичення активів [8, с. 161].

Завершальним етапом аналізу є побудова діаграми відповідності вимог і зобов'язань за строками погашення. Ступінь градації строків за-

лежить від мети аналізу, однак найчастіше використовується така класифікація [5, с. 473]:

1) на вимогу;	8) до 548 днів;
2) до 7 днів;	9) до 2 років;
3) до 31 дня;	10) до 3 років;
4) до 92 днів;	11) до 5 років;
5) до 183 днів;	12) до 10 років;
6) до 274 днів;	13) понад 10 років.
7) до 365 днів;	

За даним критерієм групуються вимоги (активи) і зобов'язання на 13 груп і будується стовпчикова діаграма. Такий спосіб представлення інформації є дуже наочним, адже відразу дає змогу виявити, для яких строків погашення характерні найбільші розриви (перевищення зобов'язань над вимогами). Подібні висновки допомагають оптимізувати структуру залучених і розміщених коштів (наприклад, прийняти рішення про необхідність нарощування депозитів зі строком погашення більше 1 року з одночасним скороченням обсягів короткострокового кредитування для усунення розриву між вимогами і зобов'язаннями зі строком до 365 днів).

Проведений за трьома напрямками аналіз банківської ліквідності дозволяє оцінити та спрогнозувати можливості банку щодо своєчасного виконання своїх зобов'язань за умови збереження достатнього рівня прибутковості. Оскільки завдання пошуку оптимального співвідношення між активами і зобов'язаннями як з погляду забезпечення потреб ліквідності, так і щодо їх доходності та вартості, є для комерційних банків завжди актуальним.

2.8. Аналіз ефективності управління

Оскільки комерційний банк є підприємницькою структурою, тому його головна мета – отримання доходу та прибутковість діяльності. Відповідно, сукупність управлінських рішень мають на меті досягнення єдиного результату: максимізації доходу з одночасною мінімізацією витрат.

Саме тому, аналіз ефективності управління комерційним банком передусім повинен включати оцінку показників доходності і витратності діяльності. Відповідно, аналіз ефективності управління банком проводиться у трьох основних напрямках:

- 1) аналіз відносних показників доходності;

2) аналіз відносних показників витрат;
3) порівняння темпів приросту показників доходності і витратності.
3 метою характеристики доходності діяльності банку використовують такі показники:

1. Дохід на одного працівника банку. Цей показник розраховується за такою формулою:

$$Д_1 \text{ працівника} = \frac{\text{Дохід банку}}{\text{Середня кількість працівників за рік}}. \quad (2.60)$$

Результати розрахунків розглядаються у динаміці, обчислюються темпи приросту та визначається тенденція розвитку [8, с. 130].

2. Дохідність активів, що характеризує суму доходу, яка припадає на 1,00 грн активів:

$$Д_{\text{активів}} = \frac{\text{Дохід банку}}{\text{Середні активи}}. \quad (2.61)$$

У зарубіжній практиці оптимальним є значення показника доходності активів в межах 12 %. [12, с. 130]

3. Дохідність дохідних активів визначає суму доходу, що припадає на 1,00 грн дохідних активів:

$$Д_{\text{дох.активів}} = \frac{\text{Дохід банку}}{\text{Середні дохідні активи}}. \quad (2.62)$$

Отримані результати порівнюються у динаміці [8, с. 130].

4. Коефіцієнт операційного доходу визначає частку доходів від операцій у середньорічних активах. Використовується така формула:

$$К_{\text{опер.доходу}} = \frac{\text{Операційний дохід}}{\text{Середні активи}}. \quad (2.63)$$

Оцінка результатів проводиться в порівнянні з попереднім періодом [8, с. 130].

5. Маржа процентного доходу є співвідношенням суми отриманих процентних доходів до загальної суми доходів:

$$М_{\text{проц.доходу}} = \frac{\text{Процентні доходи}}{\text{Доходи банку}}. \quad (2.64)$$

Даний показник характеризує залежність фінансового результату банку від доходів процентного походження і оцінюється з урахуванням змін за декілька періодів [8, с. 130].

6. Коефіцієнт процентного доходу характеризує обсяг процентних доходів, що припадають на 1,00 грн середньорічних активів:

$$K_{\text{проц.доходу}} = \frac{\text{Процентний дохід}}{\text{Середні активи}}. \quad (2.65)$$

Даний коефіцієнт разом з попереднім демонструють дохідність традиційної банківської діяльності. Збільшення їх значення – ознака успішного управління активами, тоді як низьке значення або зниження цих коефіцієнтів має насторожити керівництво банку. Оптимальним вважається значення коефіцієнта процентного доходу 9–10,5 % [8, с. 131].

7. Маржа непроцентного доходу, відповідно, є співвідношенням суми отриманих непроцентних доходів до загальної суми доходів:

$$M_{\text{непроц.доходу}} = \frac{\text{Непроцентний дохід}}{\text{Доходи банку}}. \quad (2.66)$$

Зазвичай цей коефіцієнт становить близько 30 % [8, с.131].

8. Коефіцієнт непроцентного доходу характеризує обсяг непроцентних доходів, що припадають на 1,00 грн середньорічних активів:

$$K_{\text{непроц.доходу}} = \frac{\text{Непроцентний дохід}}{\text{Середні активи}}. \quad (2.67)$$

Як свідчить зарубіжний досвід, коефіцієнт непроцентного доходу повинен перебувати в межах 1–1,5 % [8, с.131].

Аналіз наведених показників здійснюється порівняно з планом і в динаміці. Якщо тренд цих показників свідчить про випереджуючі темпи зростання непроцентних активів в активах порівняно з непроцентними витратами, то це явище розцінюється як позитивне.

Наступний етап – аналіз відносних показників витрат, який здійснюється за допомогою наступного набору коефіцієнтів:

1. Сума витрат на одного працівника розраховується за наступною формулою:

$$B_1 \text{ працівника} = \frac{\text{Витрати банку}}{\text{Середня кількість працівників за рік}}. \quad (2.68)$$

Результати розрахунків порівнюються у динаміці, обчислюються темпи приросту та визначається тенденція розвитку.

2. Сума витрат на функціонування банку (інші небанківські операційні витрати) в розрахунку на 1 працівника:

$$V_{\text{функц./1_працівника}} = \frac{\text{Витрати небанківські операційні}}{\text{Середня кількість працівників за рік}}. \quad (2.69)$$

До складу небанківських операційних витрат відносять загальні адміністративні витрати, витрати на персонал, інші витрати. Даний показник характеризує частку витрат, не пов'язаних з безпосереднім проведенням банківської діяльності, що припадає на 1 працівника.

3. Сума витрат на утримання персоналу на одного працівника визначається за такою формулою:

$$V_{\text{утрим./1_працівника}} = \frac{\text{Витрати на утримання персоналу}}{\text{Середня кількість працівників за рік}}. \quad (2.70)$$

4. Витратність активів характеризує обсяг витрат, що припадає на 1,00 грн середньорічних активів:

$$V_{\text{активів}} = \frac{\text{Витрати банку}}{\text{Середні активи}}. \quad (2.71)$$

Оцінка результатів проводиться у динаміці [8, с. 138].

5. Витратність робочих активів визначається часткою витрат у загальній сумі робочих активів:

$$V_{\text{робоч.активів}} = \frac{\text{Витрати банку}}{\text{Середні робочі активи}}. \quad (2.72)$$

До робочих активів включають: високоліквідні активи; дебіторську заборгованість; надані кредити (за вирахуванням резервів під надані кредити); цінні папери; вкладення в асоційовані, дочірні компанії; основні засоби; капітальні вкладення, помножені на коефіцієнт 0,5 [8, с. 138].

6. Витратність залучених ресурсів характеризує платність залучених коштів (обсяг витрат на залучення по відношенню до обсягу залучення):

$$V_{\text{залуч.}} = \frac{\text{Витрати на залучення ресурсів}}{\text{Середні залишки зобов'язань}}. \quad (2.73)$$

Для аналізу результатів проводиться порівняння з даними попереднього (або декількох) періодів [8, с. 138].

7. Рівень витрат на 1 грн прибутку характеризує обсяг коштів, яких необхідно понести в якості витрат, для отримання 1,00 грн прибутку.

$$V_{\text{на 1 грн прибутку}} = \frac{\text{Витрати банку}}{\text{Прибуток банку}}. \quad (2.74)$$

Зниження значення цього показника вважається дуже позитивною тенденцією.

Повніше проаналізувати доходи і витрати дає змогу коефіцієнт дієздатності, який є прогностичним інструментом для оцінки стабільної діяльності банку. Для життєздатності банку необхідно, щоб операційні та інвестиційні витрати покривались за рахунок доходів від усіх операцій, таким чином коефіцієнт дієздатності обчислюється за такою формулою:

$$V_{\text{дієзд.}} = \frac{\text{Витрати банку}}{\text{Доходи банку}}. \quad (2.75)$$

Оптимальне значення цього показника не повинно перевищувати 0,95, тобто сума витрат банку має становити щонайменше 95 % від його доходів [8, с. 139].

Завершальним кроком аналізу ефективності управління є порівняння темпів приросту відповідних показників доходності і витратності. Зокрема, темпи зростання показників витратності мають бути нижчими темпів зростання показників доходності. Якщо спостерігається протилежна тенденція, банк мусить скоригувати свою дисконтну та кредитну політику, вишукати резерви розширення ефективніших банківських видів діяльності.

Напрямки комплексної оцінки фінансового стану комерційного банку, що об'єднує основні підходи, викладені у розділі 2 "Методика оцінки фінансового стану", мають вигляд, наданий на рис. 2.1. За результатами цього розділу маємо теоретичне підґрунтя у вигляді схеми напрямків поетапної оцінки фінансового стану комерційного банку та перелік методологічних інструментів, які можуть бути задіяні у процесі її реалізації,

що дозволяє перейти безпосередньо до аналізу результатів діяльності будь-якого комерційного банку.

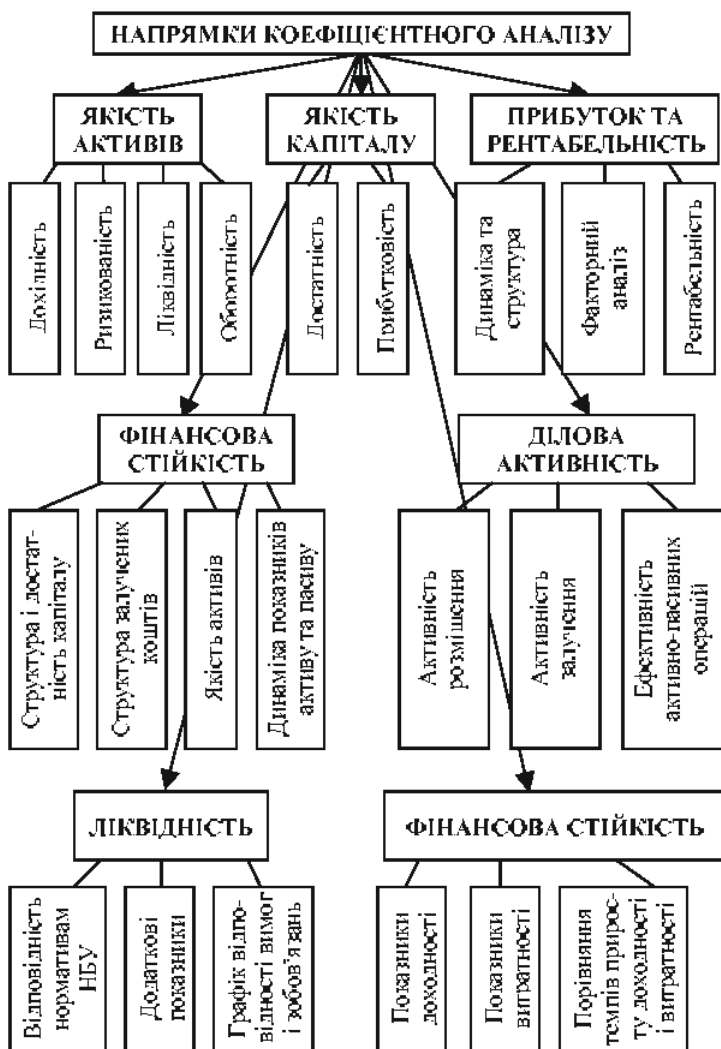

Рис. 2.1. Напрямки оцінки фінансового стану комерційного банку

Розділ 3. ПРОГНОЗУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОГО СТАНУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

3.1. Прогнозування фінансової звітності

Складність побудови будь-якої прогнозовної моделі діяльності банку полягає у тому, що, з одного боку необхідно врахувати тенденцію розвитку фінансових результатів, яка носить нефункціональний характер і є індивідуальною, залежною від конкретного банку, з іншого боку існують чинники макросередовища, які можуть бути як об'єктивними (закони ринкової конкуренції), так і суб'єктивними (вплив законодавчих обмежень і т. д.).

Єдиного системного підходу, що враховує обидві складові, у вітчизняній літературі поки що не сформовано. Тому сучасні комерційні банки розробляють фінансові плани на майбутнє, відштовхуючись здебільшого від місткості ринку банківських послуг і продуктів, оцінці можливості розширення частки ринку, що їм належить, визначені потенційної можливості збільшення обсягу діяльності.

Зрештою, прогноз залишається прогнозом і завжди відштовхується від певних припущень і умовностей, однак недооцінювати його значення не варто, адже він є основою планування, а планування, в свою чергу, є запорукою ефективного управління. Отже, розглянемо побудову прогнозного Звіту про фінансові результати умовного комерційного банку.

Прогнозування показників звіту комерційного банку про прибутки та збитки ґрунтується на припущенні щодо стабільності співвідношення темпу зростання доходу і темпів зростання операційних витрат. У спрощеному варіанті даної методики дозволяється припущення, що зміна залежних від доходу статей фінансового звіту здійснюється пропорційно зміні доходу. Звичайно, у даному випадку прогнозні витрати будуть не зовсім адекватними, бо не враховується різний ступінь залежності умовно-змінних і умовно-постійних витрат від обсягу доходу. Однак, компенсувати даний недолік можна шляхом використання елементів моделі "CVP" (прогнозування кінцевого показника з урахуванням цільового прибутку).

Враховуючи норми методу пропорційного співвідношення доходів і витрат та моделі "CVP", складання прогнозного фінансового звіту буде включати такі етапи.

Перший етап стосується визначення так званого "цільового прибутку" за методом прямого рахунку, виходячи з потреб банку у власних

коштах за напрямими їх майбутнього використання. Отже, цільовий прибуток і є елементом припущення у даній моделі, оскільки визначається на підставі стратегічних завдань комерційного банку у прогностному періоді.

Другий етап передбачає розрахунок величини умовно-постійних витрат (C), які не залежать від динаміки отриманого доходу. Тому коефіцієнт темпу їх приросту дорівнює 1.

До складу умовно-постійних доходів відносять:

загально адміністративні витрати (рядок 8 Звіту про фінансові результати);

витрати на персонал (рядок 9 Звіту про фінансові результати).

Третій етап включає в себе обчислення суми умовно-змінних витрат (V) в прогностному періоді, які перебувають у пропорційній залежності від заробленого доходу і будуть включатись до прогностного звіту за таким алгоритмом: $a' = a \cdot (1 + t)$, де t – прогнозований темп приросту.

До складу умовно-змінних витрат відносять:

процентні витрати (рядок 1.2 Звіту про фінансові результати);

комісійні витрати (рядок 2.2 Звіту про фінансові результати);

втррати від участі в капіталі (рядок 10 Звіту про фінансові результати);

інші витрати (рядок 11 Звіту про фінансові результати);

витрати на формування резерву (рядок 13 Звіту про фінансові результати).

Четвертий етап – це визначення рівня умовно-змінних витрат щодо доходу (L), який приймається до подальших розрахунків у вигляді десятичного дробу. Обчислення здійснюється за формулою:

$$L = \frac{V}{D_{\text{поч}}}, \quad (3.1)$$

де V – умовно-змінні витрати, підраховані на третьому етапі; $D_{\text{поч}}$ – загальний обсяг доходу у вихідний період і визначається шляхом складання таких елементів:

процентний дохід (рядок 1.1 Звіту про фінансові результати);

комісійний дохід (рядок 2.1 Звіту про фінансові результати);

торгівельний дохід (рядок 3 Звіту про фінансові результати);

дохід у вигляді дивідендів (рядок 4 Звіту про фінансові результати);

інші доходи (рядок 6 Звіту про фінансові результати).

П'ятий етап являє собою визначення прогностного обсягу доходу, який має заробити банк з метою покриття умовно-постійних витрат, нових

умовно-змінних витрат та забезпечення цільового прибутку. З цією метою використовується формула:

$$Д = \frac{C + ЦП}{1 - L}, \quad (3.2)$$

де ЦП – величина цільового прибутку до оподаткування, необхідна для розв'язання стратегічних завдань у майбутньому; Д – величина доходу у прогнозованому періоді.

Шостий етап передбачає визначення темпу зростання (t), який використовуватиметься для отримання значень прогнозних умовно-змінних показників. Темп зростання обчислюється за формулою:

$$t = \frac{Д}{Д_{\text{поч}}}. \quad (3.3)$$

Сьомий, останній, етап являє собою безпосередньо побудову звіту шляхом множення умовно-постійних показників на темп зростання, що дорівнює 1, а умовно-змінних – на темп зростання t , визначений на попередньому етапі.

Послідовне проходження наведених семи етапів дозволить отримати на підставі Звіту про фінансові результати комерційного банку за 200X р. прогнозний звіт на 200X1 р. (Додаток). Отже, перейдемо до розрахунків.

Етап 1. У 200X р. загальний обсяг прибутку до оподаткування склав 32216,00 тис. грн, причому темп приросту по відношенню до рівня попереднього року склав 104,2 %. Враховуючи наслідки фінансово-економічної кризи, планувати утримання такого високого темпу або його зростання є не обґрунтованим. Тому, прогнозуємо, що банк може дозволити собі скорочення прибутку на 25 % (в якості орієнтації на один з найгірших варіантів розвитку). Таким чином, розмір цільового прибутку складе:

$$ЦП = 32216,00 \cdot (1 - 0,25) = 24162,00 \text{ тис. грн.}$$

Етап 2. Розрахунок умовно-постійних витрат подамо у табличному вигляді (табл. 3.1):

Таблиця 3.1. Розрахунок умовно-постійних витрат

Найменування статті	Значення, тис. грн
Загальні адміністративні витрати	30921,00
Витрати на персонал	47541,00
Усього умовно-постійних витрат (С)	78462,00

Етап 3. Обчислимо суму умовно-змінних витрат і результати, аналогічно, подамо у вигляді табл. 3.2.

Таблиця 3.2. Розрахунок умовно-змінних витрат

Найменування статті	Значення, тис. грн
Процентні витрати	106607,00
Комісійні витрати	1960,00
Втрати від участі в капіталі	9,00
Інші витрати	19564,00
Чисті витрати на формування резервів	11532,00
Усього умовно-змінних витрат (V)	139672,00

Етап 4. Для визначення показника L розраховуємо загальну суму доходу у 200X р.

$$D_{\text{поч}} = 170703,00 + 72156,00 + 3018,00 + 365,00 + 4108,00 = 250350,00$$

Підставляючи відповідні дані, отримаємо:

$$L = \frac{139672,00}{250350,00} = 0,557907.$$

Етап 5. Тепер маємо всі необхідні показники для визначення прогностного обсягу доходу, що його має заробити банк у 200X1 р. для отримання цільового прибутку на рівні 24162,00 тис. грн

$$D = \frac{78462,00 + 24162,00}{1 - 0,557907} = 232132,10 \text{ тис. грн.}$$

Етап 6. Підрахуємо темп зростання:

$$t = \frac{232132,10}{250350,00} = 0,9272 \text{ або } 92,72 \, \%.$$

Отже, за умови пропорційного взаємозв'язку доходів і витрат скорочення доходів банку на 7,28 % (100 % – 92,72 %) призведе до падіння прибутку на 25 %.

Етап 7. Використовуючи обчислений темп зростання в якості коефіцієнту, побудуємо прогностний звіт про фінансові результати (табл. 3.3).

Таблиця 3.3. Прогнозний звіт про фінансові результати на 200X1 рік

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	Коефіцієнт	Прогнозний рік
1	2	3	4	5
1	Чистий процентний прибуток (р.1.1–р.1.2)	64096,00		59431,76
1.1	Процентний прибуток	170703,00	92,72 %	158281,00
1.2	Процентні витрати	106607,00	92,72 %	–98849,25
2	Чистий комісійний прибуток (р.2.1–р.2.2)	70196,00		65087,86
2.1	Комісійний прибуток	72156,00	92,72 %	66905,23
2.2	Комісійні витрати	1960,00	92,72 %	–1817,37
3	Торгівельний прибуток	3018,00	92,72 %	98,38
4	Прибуток у вигляді дивідендів	365,00	92,72 %	338,44
5	Прибуток від участі в капіталі	0,00	92,72 %	0,00
6	Інший прибуток	4108,00	92,72 %	3809,06
7	Усього прибутку (р.1+р.2+р.3+р.4+р.5+р.6)	141783,00		131465,50
8	Загальні адміністративні витрати	30921,00	100 %	–30921,00
9	Витрати на персонал	47541,00	100 %	–47541,00
10	Втрати від участі в капіталі	9,00	92,72 %	–8,35
11	Інші витрати	19564,00	92,72 %	–18140,33
12	Прибуток від операцій	43748,00		34854,82
13	Чисті витрати на формування резервів	11532,00	92,72 %	–10692,82
14	Прибуток/збиток від довгострокових активів, призначених для продажу	0,00	92,72 %	0,00
15	Прибуток до оподаткування (р. 7–р. 8+11+р.12–р.13+р.14)	32216,00		24162,00
16	Витрати на податок на прибуток	8118,00		6040,50
17	Прибуток після оподаткування (р.15–р.16)	24098,00		18121,50
18	Чистий прибуток/збиток від продажу довгострокових активів, призначених для продажу	0,00	92,72 %	0,00

Продовж. табл. 3.3

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	Коефіцієнт	Прогнозний рік
1	2	3	4	5
19	Чистий прибуток/збиток банку (р.17+р.18)	24098,00		18121,50

Отримані результати можуть використовуватись для контролю поточної діяльності в якості індикатора нижньої межі. Тобто, якщо, наприклад, процентний дохід за місяць становить менше 13190,08 тис. грн (1/12 частка прогнозного обсягу процентного доходу), або комісійні витрати перевищують позначку 155,45 тис. грн, то існує загроза скорочення прибутку на величину, більше 25 % рівня попереднього року.

Не зважаючи на те, що при побудові даного прогнозного звіту було закладено зменшення прибутку, характер розрахунків такий, що скорочення доходів призводить до скорочення витрат. Але на практиці може мати місце зворотна ситуація: зниження доходів в результаті збільшення витрат.

Спробуємо покращити якість прогнозу, приймаючи до розрахунку ще одну умову. На підставі офіційних даних НБУ, приріст інтегрального рівня відсоткової ставки за залученими депозитами за статистичними даними комерційних банків станом на 01.01.200X1 р. складає 35,23 % по відношенню до рівня 200X р. Отже, для того, щоб продовжувати залучати ресурси і залишатись конкурентноспроможним, банку необхідно підвищувати відсоткову ставку за вкладами, що спричинить зростання процентних витрат. Враховуючи цей факт, внесемо корективи в отриманий прогнозний звіт.

Приймаємо до уваги два обмеження. По-перше, прибуток скорочується на 25 % (як і у попередньому варіанті). По-друге, процентні витрати зростають на 35,23 % і цей приріст не перебуває в пропорційній залежності від зміни загального рівня доходу. Відповідно, даний прогноз дозволить відповісти на досить важливе на сучасному етапі питання: який рівень процентного доходу необхідно отримати, для того, щоб покрити приріст процентних витрат і втратити 25 і не більше відсотків прибутку. Перейдемо до розрахунків.

По-перше, рівень умовно-постійних витрат і цільового прибутку залишаються незмінними: $C = 78462,00$ тис. грн, ЦП = 24162,00 тис. грн. Але, основою розрахунку за вказаною моделлю є визначення темпу зростання, що виступає прогнозним коефіцієнтом зміни показників фінансо-

вого звіту. Вносячи коригування, припускаємо, що темпи зростання процентних доходів і витрат будуть іншими по відношенню до решти статей. Тому при визначенні t процентні доходи і витрати виключаємо. Однак ці статті беруть участь в процесі формування прибутку і відшкодування постійних витрат, тому потрібно розподілити C і ЦП і визначити ту їх частину, що припадає на непроцентні доходи і витрати. В якості критерію розподілу приймаємо частку процентних доходів у загальному обсязі доходів:

$$K_{\text{розподілу}} = \frac{D_{\text{проц}}}{D_{\text{поч}}} = \frac{170703,00}{250350,00} = 0,6819.$$

Отже, на непроцентні доходи припадає: $1 - 0,6819 = 0,3181$ частка. Таким чином, для визначення t враховуємо, що:

$$C = 78462,00 \cdot 0,3181 = 24962,10 \text{ тис. грн};$$

$$\text{ЦП} = 24162,00 \cdot 0,3181 = 7686,96 \text{ тис. грн}.$$

По-друге, оскільки темп зростання процентних витрат заданий умовою і складає 1,3523 (135,23 %), а темп зростання процентних доходів необхідно визначити за результатами побудови моделі, то виключимо обидва елементи з розрахунку умовно-змінних витрат і загального обсягу доходів відповідно.

У такому випадку для визначення t приймаємо, що умовно-змінні витрати складають (табл. 3.4):

Таблиця 3.4. Розрахунок умовно-змінних витрат

Найменування статті	Тис. грн
Комісійні витрати	1960,00
Втрати від участі в капіталі	9,00
Інші витрати	19564,00
Чисті витрати на формування резервів	11532,00
Усього умовно-змінних витрат (V)	33065,00

Обсяг доходу становитиме: $D'_{\text{поч}} = D_{\text{поч}} - D_{\text{проц}}$;

$$D'_{\text{поч}} = 250350,00 - 170703,00 = 79647,00 \text{ тис. грн}.$$

По-третє, маємо новий рівень умовно-змінних витрат у доходах:

$$L = \frac{33065,00}{79647,00} = 0,415144.$$

Отже, маємо можливість визначити загальний дохід (без врахування процентного доходу):

$$D = \frac{24962,10 + 7686,96}{1 - 0,415144} = 55824,14 \text{ тис. грн.}$$

Нарешті, обчислимо темп зростання t :

$$t = \frac{55824,14}{79647,00} = 0,700894 \text{ або } 70,09 \, \%.$$

Зауважимо, наскільки даний проміжний результат вказує на підвищену еластичність прибутку від процентних доходів. Адже в першому випадку при скороченні загальних доходів лише на 7,28 % відбувається падіння прибутку на 25 %. В той час як при проведенні аналізу за вираховання фактору процентного доходу, бачимо, що непроцентні доходи можуть знизитись аж на 29,91 % при аналогічному скороченні прибутку.

Тепер, використовуючи темп зростання для процентних витрат – 135,23 %, для умовно-постійних витрат – 100,0 %, для інших показників – 70,09 % побудуємо прогностичний звіт, на базі якого підрахуємо темп приросту і необхідну суму процентного доходу (табл. 3.5).

Таблиця 3.5. Відкоригований прогностичний звіт про фінансові результати на 200X1 р.

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	Коефі- цієнт	Прогностичний рік
1	2	3	4	5
1	Чистий процентний прибуток (р.1.1–р.1.2)	64096,00	*	x
1.1	Процентний прибуток	170703,00	x	x
1.2	Процентні витрати	–106607,00	135,23 %	–144161,74
2	Чистий комісійний прибуток (р.2.1–р.2.2)	70196,00	*	49199,99
2.1	Комісійний прибуток	72156,00	70,09 %	50573,74
2.2	Комісійні витрати	–1960,00	70,09 %	–1373,75
3	Торгівельний прибуток	3018,00	70,09 %	2115,30
4	Прибуток у вигляді дивіден- дів	365,00	70,09 %	255,83
5	Прибуток від участі в капіта- лі	0,00	70,09 %	0,00

Продовж. табл. 3.5

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	Коефі- цієнт	Прогнозний рік
1	2	3	4	5
6	Інший прибуток	4108,00	70,09 %	2879,27
7	Усього прибутку (р.1+р.2+р.3+р.4+р.5+р.6)	141783,00	*	x
8	Загальні адміністративні ви- трати	-30921,00	100,00 %	-30921,00
9	Витрати на персонал	-47541,00	100,00 %	-47541,00
10	Втрати від участі в капіталі	-9,00	70,09 %	-6,31
11	Інші витрати	-19564,00	70,09 %	-13712,30
12	Прибуток від операцій	43748,00	*	24162,00
13	Чисті витрати на формування резервів	-11532,00	70,09 %	-8082,72
14	Прибуток/збиток від довго- строкових активів, призначе- них для продажу	0,00	70,09 %	0,00
15	Прибуток до оподаткування (р. 7–р. 8+11+р.12–р.13+р.14)	32216,00	*	16079,28
16	Витрати на податок на при- буток	-8118,00	*	4019,82
17	Прибуток після оподаткуван- ня (р.15–р.16)	24098,00	*	12059,46
18	Чистий прибуток/збиток від продажу довгострокових ак- тивів, призначених для прода- жу	0,00	70,09 %	0,00
19	Чистий прибуток/збиток бан- ку (р.17+р.18)	24098,00	*	12059,46

Далі, використовуючи дані табл. 3.5 обчислимо суму процентного прибутку у такій послідовності:

1. *Прибуток від операцій* (р. 12) = Усього прибутку (р.7) – Загальні адміністративні витрати (р.8) – Витрати на персонал (р.9) – Втрати від участі в капіталі (р.10) – Інші витрати (р.11).

2. *Усього прибутку* (р.7) = р.12 – р.8 – р.9 – р.10 – р.11 = 24162,00 – – 30921,00 – 47541,00 – 6,31 – 13712,30 = 116362,41 тис. грн.

3. З іншого боку: *Усього прибутку* (р.7) = Чистий процентний прибуток (р.1) + Чистий комісійний прибуток (р.2) + Торгівельний прибу-

ток (р.3) + Прибуток у вигляді дивідендів (р.4) + Прибуток від участі в капіталі (р. 5) + Інший прибуток (р.6).

Звідси: *Чистий процентний прибуток (р.1)* = р.7 – р.2 – р. 3 – р.4 – р.5 – р.6 = 116362,41 – 49199,99 – 2115,30 – 255,83 – 0,00 – 2879,27 = 61892,22 тис. грн.

5. *Чистий процентний прибуток (р.1)* = Процентний прибуток (р. 1.1) – Процентні витрати (р. 1.2).

Звідси: *Процентний прибуток (р. 1.1)* = р. 1 + р.1.2 = 61892,22 + 144161,74 = 206053,96 тис. грн.

Тоді темп зростання для процентного доходу складатиме:

$$t = \frac{206053,96}{170703,00} = 1,207090 \text{ або } 120,71 \, \%$$

Отже, остаточний варіант Звіту про фінансові результати банку за 200X1 р. з урахуванням зростання процентних витрат на 35,23 % і скорочення прибутку на 25 % наданий в табл. 3.6.

Таблиця 3.6. Остаточний прогнозний звіт про фінансові результати на 200X1 р.

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	Коефі- цієнт	Прогнозний рік
1	2	3	4	5
1	Чистий процентний прибуток (р.1.1–р.1.2)	64096,00	*	61892,22
1.1	Процентний прибуток	170703,00	120,71 %	206053,96
1.2	Процентні витрати	–106607,00	135,23 %	–144161,74
2	Чистий комісійний прибуток (р.2.1–р.2.2)	70196,00	*	49199,99
2.1	Комісійний прибуток	72156,00	70,09 %	50573,74
2.2	Комісійні витрати	–1960,00	70,09 %	–1373,75
3	Торгівельний прибуток	3018,00	70,09 %	2115,30
4	Прибуток у вигляді дивіден- дів	365,00	70,09 %	255,83
5	Прибуток від участі в капіта- лі	0,00	70,09 %	0,00
6	Інший прибуток	4108,00	70,09 %	2879,27
7	Усього прибутку (р.1+р.2+р.3+р.4+р.5+р.6)	141783,00	*	116342,61

Продовж. табл. 3.6

Рядок	Найменування статті	Звітний рік	Коефі- цієнт	Прогнозний рік
1	2	3	4	5
8	Загальні адміністративні ви- трати	–30921,00	100,00 %	–30921,00
9	Витрати на персонал	–47541,00	100,00 %	–47541,00
10	Втрати від участі в капіталі	–9,00	70,09 %	–6,31
11	Інші витрати	–19564,00	70,09 %	–13712,30
12	Прибуток від операцій	43748,00	*	24162,00
13	Чисті витрати на формування резервів	–11532,00	70,09 %	–8082,72
14	Прибуток/збиток від довго- строкових активів, призначе- них для продажу	0,00	70,09 %	0,00
15	Прибуток до оподаткування (р. 7–р. 8÷11+р.12–р.13+р.14)	32216,00	*	16079,28
16	Витрати на податок на прибу- ток	–8118,00	*	4019,82
17	Прибуток після оподаткуван- ня (р.15–р.16)	24098,00	*	12059,46
18	Чистий прибуток/збиток від продажу довгострокових ак- тивів, призначених для про- дажу	0,00	70,09 %	0,00
19	Чистий прибуток/збиток бан- ку (р.17+р.18)	24098,00	*	12059,46

Для узагальнення прогнозних результатів, розрахуємо середньозва-
жений темп зростання доходів і витрат, використовуючи формулу серед-
ньої арифметичної:

$$\bar{x}_{ap} = \frac{\sum x_f}{\sum f}. \quad (3.4)$$

$$\bar{t}_{\text{дох}} = (170703 \cdot 120,71 \% + 72156 \cdot 70,09 \% + 3018 \cdot 70,09 \% + 365 \cdot 70,09 \% + \\ + 4108 \cdot 70,09 \%) / (170703 + 72156 + 3018 + 365 + 4108) = 104,6 \%.$$

$$\bar{t}_{\text{витр}} = (106607 \cdot 135,23 \% + 1960 \cdot 70,09 \% + 30921 \cdot 100 \% + 47541 \cdot 100 \% + 9 \cdot 70,09 \% + 19564 \cdot 70,09 \% + 11532 \cdot 70,09 \%) / (106607 + 1960 + 30921 + 47541 + 9 + 19564 + 11532) = 112,69 \%$$

Таким чином, побудований прогноз засвідчив, що з метою компенсації приросту процентних витрат на 35,23 %, банку необхідно досягти збільшення процентних доходів принаймні на 20,71 % (недоотримуючи при цьому 25 % прибутку попереднього періоду) або досягти загального приросту доходів на 4,6 %. Відповідно, керівництву банку варто вирішити стратегічно важливе питання: яким чином досягти підвищення процентних доходів.

Одним з найпростіших варіантів є підвищення середньозваженої ставки кредитного портфелю. З іншого боку, паралельно можуть вживатися заходи, спрямовані на скорочення обсягу депозитного портфелю (скорочення процентних витрат) і кредитного портфелю (в разі дострокового погашення вивільняються ресурси, які можна розмістити за більш вигідними умовами). Безумовно, можливо вдатися до перегляду умовно-постійних витрат.

Зважаючи на ймовірні заходи поліпшення ситуації та їх вплив на фінансові показники можливо внести корективи у наведений прогноз і отримати вже інший Звіт, що характеризуватиме ступінь успішності й ефективності управління в кризовій ситуації. У будь-якому випадку, дана модель може бути змінена в залежності від задач, які вона має виконати.

3.2. Використання методів екстраполяції для прогнозування фінансових результатів діяльності комерційного банку

Як зазначалось у попередньому пункті, прогнозні моделі переважно ґрунтуються або на припущеннях щодо можливих (запланованих) змін показників у майбутньому або на динаміці їх розвитку у минулому. При побудові прогнозного Звіту про фінансові результати висхідною крапкою була умова скорочення прибутку з одночасним підвищенням рівня процентних витрат. Такі обмеження були продиктовані реаліями ринку банківських послуг, однак вони не враховують потенційних можливостей конкретного банку. Відповідно, протилежною за змістом до побудованої у пп. 3.1 моделі, виступає модель прогнозування фінансових результатів методом екстраполяції.

Поняття "екстраполяції" передбачає перенесення закономірностей розвитку взаємопов'язаних показників, що мали місце у минулому, на майбутні періоди. З цією метою використовується методика стохастичного моделювання факторних систем на основі побудови трендових моделей. Сутність методики полягає у аналізі тенденцій розвитку будь-якого об'єкту, основні параметри якого перебувають у стохастичній (нефункціональній) залежності від впливу різноманітних чинників. Тобто, дослідження спрямоване на визначення та оцінку зв'язку відповідних параметрів об'єкту аналізу з кількісними характеристиками фактору часу. Отже, для прогнозування основних показників діяльності можна застосувати регресійну модель, яка дає змогу виявити залежність шуканого показника від порядкового номеру періоду (виявити тренд певного показника).

Отримання прогнозу методом екстраполяції включає дві основні складові. Спочатку будується модель. Під побудовою моделі розуміють визначення типу регресійного рівняння і його параметрів. Після чого здійснюється підстановка аргументу, що характеризує майбутній період, і визначається значення функції стосовно цього аргументу, тобто прогноз. Зупинимось детальніше на етапах побудови моделі, оскільки це визначає якість отриманих результатів.

В першу чергу відбувається побудова динамічного ряду. Обирається динаміка показника за 5–10 періодів. Значення показника за кожен рік (в даній роботі приймаємо рік за одиницю часового інтервалу) буде значенням функції (Y). Відповідно, назві року присвоюється порядковий номер інтервалу планування від 1 до n – цей номер і буде аргументом функції (X). Таким чином, маємо динамічний ряд шуканого показника.

Другий етап – це вибір рівняння регресії. Найчастіше, з цією метою використовують графічний аналіз. Для побудови точкового графіку залежності Y від X можна скористуватись інструментами Microsoft Excel. Після того, як графік емпіричних величин отримано, за допомогою опції "Лінія тренду" даної програми здійснюється підбір найбільш підходящої кривої за візуальною ознакою та коефіцієнтом детермінації (R^2). Коефіцієнт детермінації приймає значення від 0 до 1. Лінія тренда найбільш відповідає дійсності, якщо значення R^2 наближається до 1. Відповідно, кожній кривій відповідає тип рівняння: чи то лінійне, логарифмічне, степеневе і т. д. Обирається той тип рівняння, чия крива найбільше відповідає точковому графіку.

Наприклад, якщо взяти лінійну залежність ($y = a_0 + a_1 t$), то для використання тренда у якості інструменту прогнозу слід чисельно оцінити

параметри (коефіцієнти) рівняння (a_0, a_1). Параметри рівняння визначаються за допомогою методу найменших квадратів:

$$\sum (y_i - \hat{y}_i)^2 \rightarrow \min, \quad (3.5)$$

де y_i – фактичне значення функції; $\hat{y}_i$ – розрахункове значення функції, яке визначається на основі відібраного рівняння.

З метою демонстрації досягнутого рівня ефективності управління банку та пошуку подальших можливостей розвитку побудуємо трендові моделі таких показників, як:

- 1) обсяг кредитного портфелю;
- 2) обсяг депозитного портфелю;
- 3) розмір власного капіталу;
- 4) обсяг чистого прибутку.

Екстраполяція саме цих показників надасть можливість моделювати баланс наступних періодів. Адже заплановані обсяги розміщення потребують відповідної ресурсної бази, тому в цьому відношенні тенденції зростання кредитного і депозитного портфелів є першочерговими для аналізу.

Для побудови регресійної моделі обсягу кредитного портфелю банку пройдемо наступні етапи.

Етап 1. Формування динамічного ряду на основі даних фінансової звітності за 200(X – 4) – 200X рр. Динамічний ряд показників обсягу кредитного портфелю матиме вигляд, наданий в табл. 3.7. В якості вхідних даних прийняті значення р. 6 "Кредити і заборгованість клієнтів" Балансів банку за 200(X – 4) – 200X рр.

Таблиця 3.7. Динаміка кредитного портфелю банку за 200(X – 4) – 200X рр.

Показник (тис. грн)	Роки				
	200(X–4)	200(X–3)	200(X–2)	200(X–1)	200X
Кредитний портфель (Y)	263440,1	392527,0	493577,0	728174,0	1314373,0
Номер інтервалу (X)	1	2	3	4	5

Етап 2. Графічне представлення динамічного ряду з метою визначення типу рівняння регресії (лінії тренду).

Для побудови графіку засобами Microsoft Excel введемо діапазон вихідних даних, що включатиме значення функції Y та незалежної змінної X. Після чого використовуючи інструмент "Майстер діаграм" отри-

масмо точковий графік. Вбудована опція інструменту "Майстер діаграм" дозволяє додати до графіку криву тренду в залежності від обраного типу рівняння регресії. Зробити це можна наступним чином:

1. Обрати команду "Додати лінію тренду" з переліку меню, доступного для роботи з графіком.

2. Далі необхідно обрати один з перерахованих типів рівнянь (лінійний, логарифмічний, поліноміальний (з можливістю вибору показника степеню), експоненціальний, степеневий). Зроблений вибір лінії тренду автоматично відображається на діаграмі поряд з емпіричним графіком (рис. 3.1).

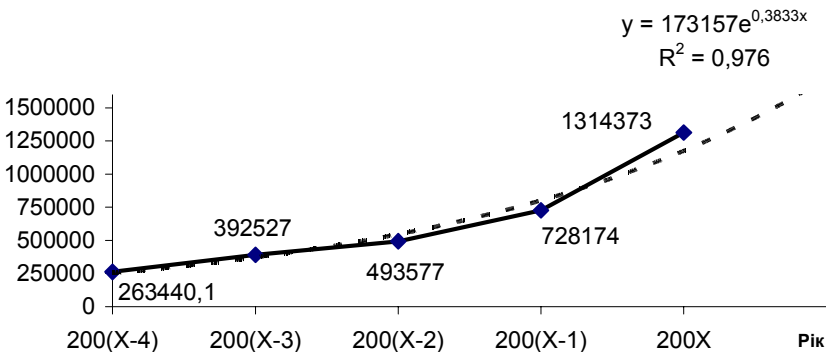

Рис. 3.1. Лінія тренду кредитного портфелю банку

Шляхом візуального порівняння встановлюємо, що динаміка кредитного портфелю банку найбільше подібна до експоненціального тренду. Отже обираємо експоненціальну лінію тренду, і регресійна модель кредитного портфелю матиме вигляд:

$$\hat{y} = 173157,0884 \cdot e^{0,3833x}.$$

Етап 3. Складемо таблицю, що включатиме емпіричні значення функції Y та розрахункові значення функції $\hat{Y}$ за період з $200(X-4)$ р. по $20(X+2)$ р. (табл. 3.8). Дана таблиця дозволить перевірити адекватність моделі шляхом зіставлення фактичних показників з результатами підстановки незалежної змінної X у рівняння і, одночасно, отримати прогноз за цією моделлю на найближчі два роки.

Таблиця 3.8. Фактичні та емпіричні показники обсягу кредитного портфелю банку

Рік	200(X-4)	200(X-3)	200(X-2)	200(X-1)	200X	200(X+1)	200(X+2)
Кредитний портфель, факт	263440,1	392527,0	493577,0	728174,0	1314373	—	—
Кредитний портфель, розрахунок	254029,5	372673,2	546728,9	802076,8	1176684	1726250	2532490

(Для 200(X + 1) р. значення X = 6, для 200(X + 2) р. – X = 7).

Проведені розрахунки засвідчили, що приріст обсягу кредитного портфелю банку протягом 200(X – 4) – 200X рр. відбувався у залежності, близькій до експоненціальної. Екстраполяція цієї тенденції дозволяє припустити, що темп приросту кредитного портфелю у 200(X + 1) р. складе 31,34 % до рівня 200X р., а у 200(X + 2) р. – 46,7 % від рівня 200(X + 1) р.

За аналогічною схемою знайдемо регресійну модель депозитного портфелю банку. В якості вихідних даних приймаємо р.16 "Кошти клієнтів" Балансу банку за 200(X – 4) – 200X рр. Динамічний ряд показників обсягу депозитного портфелю банку протягом 200(X – 4) – 200X рр. має вигляд, наданий в табл. 3.9.

Таблиця 3.9. Динаміка депозитного портфелю банку за 200(X – 4) – 200X рр.

Показник (тис. грн)	Роки				
	200(X-4)	200(X-3)	200(X-2)	200(X-1)	200X
Депозитний портфель (Y)	277816,0	419340,0	628042,0	830958,0	1352399,0
Номер інтервалу (X)	1	2	3	4	5

За описаною вище процедурою підбираємо тип регресійного рівняння. Візуальний аналіз засвідчує, що найбільш підходящим є лінійний тренд. Рівняння лінійної регресії депозитного портфелю банку має вигляд: $\hat{y} = 25607,40 \cdot x - 66524,40$.

Складаємо аналогічну таблицю для перевірки адекватності результатів підстановки незалежних X у рівняння і отримання прогностичних значень (табл. 3.10).

Отже, аналіз позитивної динаміки обсягу депозитного портфелю банку протягом 200(X – 4) – 200X рр. вказує на лінійний характер розвитку

даного показника з часом і дає підстави прогнозувати, що за інших рівних умов у $200(X + 1)$ р. темп приросту портфелю складе 8,69 % до рівня $200X$ р., а у $200(X + 2)$ р. – 17,42 % до рівня $200(X + 1)$ р.

Таблиця 3.10. Фактичні та емпіричні показники обсягу депозитного портфелю банку

Рік	200(X-4)	200(X-3)	200(X-2)	200(X-1)	200X	200(X+1)	200(X+2)
Депозитний портфель, факт	277816,0	419340,0	628042,0	830958,0	1352399	—	—
Депозитний портфель, розрахунок	189554,2	445632,6	701711,0	957789,4	1213868	1469946	1726025

Отримані моделі розвитку кредитного і депозитного портфелів банку демонструють напрямок та інтенсивність змін цих показників з часом. Порівняння цих результатів (особливо в частині прогнозних значень) може слугувати підґрунтям для аналізу збалансованості операцій розміщення і залучення майбутніх періодів. На підтвердження побудуємо графік обох моделей розвитку (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Лінії тренду депозитного та кредитного портфелів банку

Аналіз трендів засвідчує про необхідність оптимізації темпів зростання портфелів, починаючи з 200X р. Адже збереження існуючих тенденцій неминуче призведе до зниження достатності ресурсної бази. Скорочення кредитного портфелю є ризикованим з огляду втрати позицій на ринку, тому постають стратегічні питання щодо активізації діяльності, пов'язаної з залученням коштів, збільшенням обсягів операцій на міжбанку та/або розширення власного капіталу.

Логічним продовженням дослідження тенденцій збалансованості активно-пасивних операцій у майбутньому є прогноз динаміки власного капіталу. Отже, побудуємо регресійну модель власного капіталу банку, використовуючи дані Балансу банку за 200(X – 4) – 200X (рядок 31 "Усього власного капіталу") (табл. 3.11).

Таблиця 3.11. Динаміка власного капіталу банку за 200(X – 4) – 200X рр.

Показник (тис. грн)	Роки				
	200(X–4)	200(X–3)	200(X–2)	200(X–1)	200X
Власний капітал (Y)	60912,0	81607,0	107752,0	187799,0	321838,0
Номер інтервалу (X)	1	2	3	4	5

Для вибору типу регресійного рівняння проведемо візуальне співставлення емпіричного графіку і кривих трендів різних типів. В результаті найбільш підходящою є експоненціальна модель:

$$\hat{y} = 36281,63 \cdot e^{0,416269 \cdot x}.$$

Далі перевіряємо адекватність моделі та складаємо прогноз (табл.3.12).

Таблиця 3.12. Фактичні та емпіричні показники обсягу власного капіталу банку

Рік	200(X–4)	200(X–3)	200(X–2)	200(X–1)	200X	200(X+1)	200(X+2)
Власний капітал, факт	60912,0	81607,0	107752,0	187799,0	321838,0	–	–
Власний капітал, розрахунок	55013,6	83416,8	126484,5	191787,7	290806,6	440948,3	668607,4

Таким чином, темп приросту власного капіталу у $200(X + 1)$ р. може складати 37,01 % до рівня $200X$ р., а в $200(X + 2)$ – 51,63 % по відношенню до $200(X + 1)$ р.

Перейдемо до останнього показника – чистого прибутку, динаміку змін якого змодельюємо екстраполяційним методом. Отже, побудуємо регресійну чистого прибутку банку, використовуючи дані р.19 "Чистий прибуток/збиток банку" Звіту про фінансові результати за $200(X - 4)$ – $200X$ (табл. 3.13).

Таблиця 3.13. Динаміка чистого прибутку банку за $200(X - 4)$ – $200X$ рр.

Показник (тис. грн)	Роки				
	$200(X-4)$	$200(X-3)$	$200(X-2)$	$200(X-1)$	$200X$
Чистий прибуток (Y)	1753,0	10665,0	11442,0	11280,0	24098,0
Номер інтервалу (X)	1	2	3	4	5

За описаною вище процедурою підбираємо тип регресійного рівняння. Візуальний аналіз засвідчує, що найбільш підходящою є поліноміальна трендова модель четвертого ступеню:

$$\hat{y} = -27868,40 + 43111,095 \cdot x - 15345,321 \cdot x^2 + 1759,583 \cdot x^3.$$

За результатами побудованого рівняння моделі перевіряємо адекватність моделі та складаємо прогноз (табл.3.14).

Таблиця 3.14. Фактичні та емпіричні показники обсягу чистого прибутку банку

Рік	$200(X-4)$	$200(X-3)$	$200(X-2)$	$200(X-1)$	$200X$	$200(X+1)$	$200(X+2)$
Чистий прибуток, факт	1753	10665	11442	11280	24098	–	–
Чистий прибуток, розрахунок	1657,0	11049,2	10865,7	11664,0	24001,6	58435,9	125524,3

Побудована модель прогнозує темп приросту чистого прибутку у $200(X + 1)$ р. – 142,5 %, а у $200(X + 2)$ р. – 114,8 %. Безумовно, економічні реалії внесуть корективи у ці занадто позитивні прогнози, однак екстраполяція, сама по собі, корисна тим, що дозволяє виявити ті проблеми, що можуть виникнути у випадку, коли все залишиться за незмінних умов.

Отже, аналіз діяльності банку методом екстраполяції засвідчив тенденції до розбалансування активно-пасивних операцій, починаючи з 200(X + 1) р., що буде супроводжуватись падінням рентабельності власного капіталу. Але кризовий етап розвитку ринку банківських послуг вказує на низьку ймовірність продовження трендів минулих періодів у найближчі роки.

Далі спробуємо об'єднати результати прогнозування методом побудови фінансового звіту і методом екстраполяції.

З цією метою побудуємо ще одну діаграму, в якій значення трендів за 200(X + 1) р. будуть викривлені з урахуванням таких моментів. По-перше, прогнозний рівень чистого прибутку складе 12059,46 тис. грн (за результатами побудови Звіту про фінансовий результат на 200(X + 1) р.). Динаміку кредитного портфелю залишимо незмінною, мотивуючи тим, що кредитування все ж таки відбувається, але не в більших обсягах, ніж скорочення кредитного портфелю. Користуючись офіційною статистикою НБУ, річний темп скорочення депозитного портфелю українських банків за 200X рік склав 18,8 %, Тоді обсяг залучених коштів клієнтів приймемо на рівні 985660,70 тис. грн (81,2 % від рівня 200X р.). Для власного капіталу динамічні зміни обґрунтовуємо лише капіталізацією прибутку поточного року (фактор приросту резервів нівелюємо, адже кредитний портфель не змінюється). Отримані тенденції 200(X + 1) р. продовжимо на 200(X + 2) р. В результаті отримаємо прогнозні лінії трендів за дослідженими показниками (рис. 3.3).

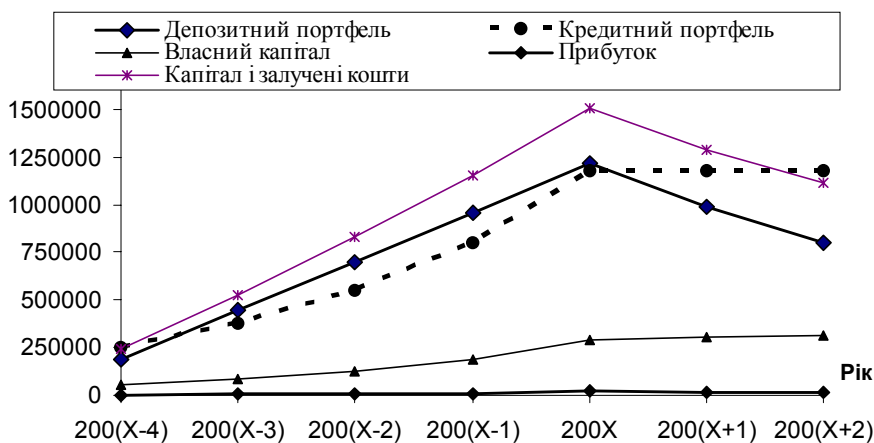

Рис. 3.3. Прогнозні лінії трендів

Як бачимо, політика "притримання" зростання кредитного портфелю дає певний результат і проблема розбалансування розміщення і залучення наприкінці $200(X + 1)$ р. знімається, навіть за умови скорочення депозитного портфелю. Однак при збереженні подібних тенденцій криза нестачі ресурсів знову буде актуальною. З іншого боку, низька кредитна активність з одночасним зростанням процентних витрат спричинюють негативну динаміку прибутку. Надалі важливим є прогноз запасу фінансової стійкості і ліквідності. Для цього необхідно проаналізувати ліквідність банку, виявивши процент залучених коштів, які утримуються в банку на умовах строковості, а також співставивши вимоги і зобов'язання з різними строками погашення. Слід розрахувати прогнозований коефіцієнт надійності на $200(X + 1)$ р. (співвідношення обсягу капіталу до зобов'язань) (при розрахунку в якості обсягу зобов'язань $200(X + 1)$ р. показник $200X$ р. коригуємо з урахуванням нової суми депозитного портфелю, інші компоненти залишаємо незмінними; сума власного капіталу розраховується на підставі прогнозних тенденцій).

До того ж доцільно запропонувати певні напрямки оптимізації діяльності досліджуваного банку. Наприклад, можна порадити, в першу чергу, працювати над погашенням проблемної кредитної заборгованості, що, як мінімум вивільнить частину резервів і розширить ресурсну базу. По-друге, скорочення кредитного портфелю навіть у частині стандартної заборгованості є цілком вигідним для банку, адже дозволить повторно розмістити кошти за підвищеними відсотковими ставками. По-третє, в умовах скорочення кредитування посилену увагу варто приділити сектору розрахунково-касових операцій. Це зумовлено тим, що в структурі доходів аналізованого банку комісійні винагороди займають більшу частку, тому необхідно її принаймні утримати або, за можливістю, компенсувати падіння процентних доходів. Наостанок слід відзначити, що в умовах кризи ефективним є дотримання режиму економії, як стосовно загальноадміністративних (непродуктивних) витрат, так і з приводу ризикованого розміщення ресурсів.

ДОДАТОК

Звіт про фінансові результати станом на 1 січня 200(X + 1) року (тис. грн)

Рядок	Найменування статті	Примітки	Звітний рік	Попередній рік
1	Чистий процентний дохід		64096	36892
1.1	Процентний дохід	19	170703	100501
1.2	Процентні витрати	20	(106607)	(63609)
2	Чистий комісійний дохід		70196	48413
2.1	Комісійний дохід		72156	49590
2.2	Комісійні витрати		(1960)	(1177)
3	Торговельний дохід	21	3018	2508
4	Дохід у вигляді дивідендів	22	365	258
5	Дохід від участі в капіталі		0	0
6	Інший дохід		4108	4454
7	Усього доходів		141783	92525
8	Загальні адміністративні витрати	23	(30921)	(24438)
9	Витрати на персонал	24	(47541)	(30757)
10	Втрати від участі в капіталі		(9)	(9)
11	Інші витрати		(19564)	(13944)
12	Прибуток від операцій		43748	23377
13	Чисті витрати на формування резервів	25	(11532)	(7600)
14	Дохід/Збиток від довгострокових активів, призначених для продажу		0	0
15	Прибуток до оподаткування		32216	15777
16	Витрати на податок на прибуток	26	(8118)	(4497)
17	Прибуток після оподаткування		24098	11280
18	Чистий прибуток/збиток від продажу довгострокових активів, призначених для продажу	27	0	0
19	Чистий прибуток/збиток банку		24098	11280
20	Чистий прибуток на одну просту акцію (грн)	28	0,16	0,15
21	Скоригований чистий прибуток на одну просту акцію (грн)	28	0,16	0,15

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" № 2121-III від 07.12.2000 // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.
2. Інструкція НБУ "Про порядок регулювання діяльності банків України" № 368 від 28.01.2001 р. // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.
3. Стандарт факультету щодо оформлення письмових робіт студентів. – Миколаїв: НУК, 2007. – 23 с.
4. *Герасименко Р., Шамілева Л.* Прогнозування фінансових результатів діяльності банку в системі банківського менеджменту // Вісн. нац. банку України. – 2003. – № 3. – С. 33–36.
5. *Герасимович А.М., Алексеєнко М.Д., Парасій-Вергуненко І.М.* Аналіз банківської діяльності: Підручник. – К.: КНЕУ, 2004. – 599 с.
6. *Кириченко О.А.* Банківський менеджмент: Навч. посібник. – К.: Знання-Прес, 2002. – 151 с.
7. *Климова О.О.* Аналіз прибутковості комерційних банків України // Фінанси України. – 2005. – № 3. – С. 112–116.
8. *Кочетков В.М.* Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти: Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – 238 с.
9. *Лобанова А.Л.* Ресурсна політика комерційних банків України // Фінанси України. – 2005. – № 1. – С. 88–95.
10. *Парасій-Вергуненко І.М.* Аналіз банківської діяльності: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.
11. *Примостка Л.О.* Аналіз банківської діяльності: Сучасні концепції, методи та моделі. – К.: КНЕУ, 2002. – 316 с.
12. *Растяпін А.* Прогнозування фінансових показників діяльності комерційного банку // Банк. справа. – 2001. – № 1. – С. 55–57.
13. *Шамілева Л., Герасименко Р.* Прогнозування фінансових результатів діяльності банку в системі банківського менеджменту // Вісник НБУ. – 2003. – № 3. – С. 33–36.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
<i>Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ.....</i>	<i>4</i>
<i>Розділ 2. МЕТОДИКА ОЦІНКИ ФІАНСОВОГО СТАНУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ.....</i>	<i>7</i>
2.1. Загальна методологія оцінки.....	7
2.2. Коефіцієнтний аналіз якості активів.....	8
2.3. Коефіцієнтний аналіз якості капіталу банку.....	12
2.4. Аналіз прибутку та рентабельності.....	17
2.5. Аналіз фінансової стійкості банку.....	22
2.6. Аналіз ділової активності.....	27
2.7. Аналіз ліквідності комерційного банку.....	31
2.8. Аналіз ефективності управління.....	35
<i>Розділ 3. ПРОГНОЗУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОГО СТАНУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ.....</i>	<i>41</i>
3.1. Прогнозування фінансової звітності.....	41
3.2. Використання методів екстраполяції для прогнозування фінансових результатів діяльності комерційного банку.....	52
ДОДАТОК.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	63